

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАДИМА ГЕТЬМАНА

Факультет фінансів

Кафедра банківської справи та страхування

галузь знань 07 «Управління та адміністрування»
спеціальність 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»
освітньо-професійна програма «Банківський бізнес»
Форма навчання: Денна

КВАЛІФІКАЦІЙНА БАКАЛАВРСЬКА РОБОТА

на тему «Довгострокове кредитування та його розвиток у сучасних умовах»

здобувача Степанівського Назара Петровича

(Прізвище, ім'я, по батькові)

_____
(підпис здобувача)

Науковий керівник:

канд.екон.наук, доцент,

доцент кафедри банківської справи та страхування

(наукова ступінь, учене звання, посада)

Шевалдіна В.Г.

_____
(підпис)

(Прізвище, ініціали)

Робота допущена до захисту перед Екзаменаційною комісією
з атестації здобувачів вищої освіти (ЕК)

Завідувач кафедри банківської справи та страхування:

доктор економічних наук, професор _____ Примостка Л.О.

(підпис)

Київ 2024

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна бакалаврська робота містить 65 сторінки, 13 таблиць, 20 рисунків, список використаних джерел з 59 найменувань.

«Довгострокове кредитування та його розвиток у сучасних умовах»

Об'єктом дослідження є довгострокове кредитування.

Предметом дослідження є економічні відносини, що виникають в процесі довгострокового кредитування.

Мета кваліфікаційної бакалаврської роботи – розкрити теоретичні та дослідити практичні засади довгострокового кредитування з метою визначення перспективних напрямів його розвитку.

Відповідно до поставленої мети були визначені такі *завдання*:

- дослідити економічний сутність та роль довгострокового кредитування населення;
- виявити напрями (класифікацію) довгострокового кредитування банками населення;
- проаналізувати стан довгострокового кредитування;
- виявити банківські ризики які впливають на довгострокове кредитування;
- порівняти стан розвитку довгострокового кредитування в Україні, в порівнянні з такими країнами як: Чехія, Польща, Німеччина.

Теоретична, методична та практична значущість отриманих результатів. Визначення сутності, ролі, факторів впливу й показ класифікації довгострокового кредитування що надається населенню.

Практичне значення отриманих результатів: визначення фактичного стану довгострокового кредитування дозволить побудувати плани його розвитку й покращення умов, для надання довгострокового кредитування населенню.

Рік виконання кваліфікаційної бакалаврської роботи 2024.

Рік захисту роботи 2024.

Ключові слова: довгострокове кредитування; іпотечне кредитування; споживче кредитування; облікова ставка; банківський ризик; напрями довгострокового кредитування.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОВГОСТРОКОВОГО КРЕДИТУВАННЯ.....	5
1.1 Економічна сутність та роль довгострокового кредитування	5
1.2 Класифікація (напрями) довгострокового кредитування.....	10
1.3 Фактори впливу на довгострокове кредитування	15
РОЗДІЛ 2 ДОСЛІДЖЕННЯ РОЗВИТКУ ДОВГОСТРОКОВОГО КРЕДИТУВАННЯ В УКРАЇНІ.....	21
2.1 Аналіз стану довгострокового кредитування	21
2.2 Ризики довгострокового кредитування	33
2.3 Досвід довгострокового кредитування в країнах Європи	47
ВИСНОВКИ	54
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	57

ВСТУП

На сьогоднішній день довгострокове кредитування є дуже потрібним для населення України. Отримання коштів для розвитку свого бізнесу, побудови будинку, тощо. Кошти на це можна отримати на довгий період, з виплатою відсотків за весь цей період. Такий вид кредитування повинен бути якомога доступнішим для населення, адже клієнт не завжди може накопичити достатньо велику суму коштів для реалізації своїх ідей, або потреб. Разом з цим довгострокове кредитування може перекрити потребу в цих коштах, з умовою повернення їх за доволі такий довгий період.

Актуальність теми кваліфікаційної роботи. Довгострокове кредитування є дуже важливою складовою, як одна із основних джерел інвестиційних ресурсів для багатьох підприємств в багатьох країнах, а також надання можливості населенню залучити великі обсяги коштів на свої потреби. Саме тому довгострокове кредитування сприяє розвитку економіки країн. Через це дослідження сучасного стану довгострокового кредитування, й визначення умов його розвитку є актуальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій для проведення дослідження по довгостроковому кредитуванню за основу були взяті роботи таких науковців як: М. Крупка[3], Щетинін А.І[5], Гладчук О.М. [6], Демківський А.В. [8], Пантелєєв В.П. [11], Худолій Л.М. [14], Кльоц І.О [17], Серпенінова Ю.С. [30] та ін.

Мета і завдання кваліфікаційної бакалаврської роботи розкрити теоретичні та дослідити практичні засади довгострокового кредитування з метою визначення перспективних напрямів його розвитку.

Відповідно до поставленої мети були визначені такі *завдання*:

- дослідити економічний сутність та роль довгострокового кредитування населення;

- виявити напрями (класифікацію) довгострокового кредитування банками населення;
- дослідити які є фактори впливу на довгострокове кредитування
- проаналізувати стан довгострокового кредитування;
- виявити банківські ризики які впливають на довгострокове кредитування;
- порівняти стан розвитку довгострокового кредитування в Україні, в порівнянні з такими країнами як: Чехія, Польща, Німеччина.

Об’єктом дослідження є довгострокове кредитування.

Предметом дослідження є економічні відносини, що виникають в процесі довгострокового кредитування.

Методи дослідження для проведення дослідження використовувалися загальнонаукові методи, такі як проведення аналогія залежності кредитування від державних програм, пояснення , класифікація напрямів довгострокового кредитування , опис банківських ризиків, розрахунок частки довгострокового кредитування в порівнянні з іншими видами кредитування, аналіз, порівняння кредитування в країнах Європи.

Теоретична, методична та практична значущість отриманих результатів: Визначення сутності, ролі, факторів впливу й показ класифікації довгострокового кредитування що надається населенню.

Практичне значення отриманих результатів: визначення фактичного стану довгострокового кредитування дозволить побудувати плани його розвитку й покращення умов, для надання довгострокового кредитування населенню.

Інформаційна база дослідження: Для проведення дослідження використовувалися праці вітчизняних та зарубіжних науковців, підручники, інформація з офіційних сторінок державних органів України таких як: НБУ; Міністерства Фінансів України; Верховної Ради України.

Структура роботи: робота складається з вступу, 2 розділів поділених на підрозділи, висновків, і списку використаних джерел

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОВГОСТРОКОВОГО КРЕДИТУВАННЯ

1.1 Економічна сутність та роль довгострокового кредитування

Банки – одна із найважливіших ланок, потрібних для розвитку економіки, й добробуту країни. Хоч основною ціллю банків є отримання прибутку й його збільшення, вони все одно є тими хто будуть давати можливості для розвитку. А найзбалансованішим між прибутком, і розвитком є кредитування. Кредитування – один з найпоширеніших способів залучення коштів населення для власних потреб. З точки зору законодавства, й відповідно до Закону України «Про Банки і банківську діяльність», банківський кредит це – «будь-яке зобов'язання банку надати певну суму грошей, будь-яка гарантія, будь-яке зобов'язання придбати право вимоги боргу, будь-яке продовження строку погашення боргу, яке надано в обмін на зобов'язання боржника щодо повернення заборгованої суми, а також на зобов'язання на сплату процентів та інших зборів з такої суми»[1] . Тобто, кредит це зобов'язання банку надати кошти, у відповідь на зобов'язання отримувача цих коштів, повернутих їх з відповідними зборами і процентами.

Варто зазначити, що більшість науковці виокремлюють різні поняття кредитування. Так Дж. Ло вважав що кредит це, «... - це гроші й багатство, і він спроможний надати руху всім невикористаним виробничим ресурсам.» [3, с. 46]. Науковець Й. Шумпетер, визначав що «...кредит – це в основному формування купівельної вартості для передачі її підприємцю». [45] Як бачимо автори минулих століть надають поняттю кредит поняття певного капіталу який надасть рух ресурсів, або певного капіталу для підприємства. Такі погляди виникли через те що в ті роки що жили ці економічні діячі, кредит використовувався переважно переважно певними великими підприємствами.

На сьогоднішній день ситуація має доволі таки інший вигляд. Так, автори М. Крупка, й Є. Андрушак, дають визначення «Банківський кредит – позиковий капітал банку в грошовій формі, який передають у тимчасове користування на умовах повернення, строковості, платності, забезпеченості та цільового характеру використання коштів».[3, с. 338].. Таке визначення є деяким переосмисленням, визначення що є в законодавстві, з уточненням на те що кредит повинен мати забезпечення, й повинен використовуватися відповідно до цільового характеру кредитування.

В економічній літературі за авторством Глущенко С.В., кредит визначається як «... - перерозподіл вартості на засадах строковості, зворотності й платності між суб'єктами економіки»[4, с. 70] Це визначення більш націлене, на те щоб, показати кредит, як процес регуляції, перерозподілу коштів, на певних принципах. Але варто показати й думку науковця Щетиніна А.І. Він подає таке визначення «Кредит – це сукупність економічних відносин, що виникають між кредитором і позичальником з приводу передачі вартості (майна або грошей) у позику на умовах повернення, терміновості й платності.» [5, с. 98] Це визначення вже подає кредит, як сукупність економічних відносин, які виникають між банком й позичальником, на специфічних умовах.

Схоже бачення визначаються в економічній літературі за авторством Гладчук О.М., Ткачук І.Я., Харабара В.М.: «Кредит – економічні відносини, які виникають між юридичними, фізичними особами і державою стосовно перерозподілу вартості на основах повернення та, як правило, з оплатою відсотків.» [6, с. 73] В цьому визначенні, кредит подається як економічні відносини між трьома сторонами, юридичними особами, фізичними особами, й державою. Виходячи з вищенаведеного різні науковці по різному бачать що таке кредит, і відповідно до цього й розподіл й класифікація у всіх різна.

На сьогоднішній день використовується значна кількість різноманітних видів кредитування фізичних осіб і юридичних осіб на території України. З точки зору Господарського кодексу України статті 347 кредити поділяються на такі, у сфері кредитування:

1. Банківське
2. Комерційне
3. Лізингове
4. Іпотечне

Й інші види кредиту. Разом з тим, в цій же статті Господарського кодексу України зазначає ще одна класифікація, яка розрізняє залежно від факторів кредитування:

1. Строками користування
2. Способом забезпечення
3. Ступенем ризику
4. Методами надання
5. Строками погашення

А також за іншими умовами надання, користування або погашення. Але варто відзначити, що класифікація кредитів, в різних науковців теж різна.

Щетиніна А.І. виділяє, таку класифікацію: «Банківські кредити розрізняються за терміном надання позики (короткострокові, середньострокові, довгострокові), ознакою забезпеченості (забезпечені, незабезпечені, або бланкові), об'єктом позики (гроші або товар у випадку лізингового кредиту), способами повернення тощо.» [5, с. 104]. Загалом, варто зазначити, що класифікації, що розглядаються в економічній літературі, у більшості науковців є схожими.

В залежності від критерію, за яким проводиться класифікація виділяють різні види кредитування. Найбільш точним критерієм для класифікації є критерій за строками надання, адже всі кредити мають терміни, за якими вони повинні бути поверненні позичальником. Класифікація за строками, відповідно до Господарського кодексу, в статті 347, поділяють на такі види[2]:

1. Короткострокові – до 1 року
2. Середньострокові – від 1 до 3 років
3. Довгострокові – довше 3 років

Такі самі види подають Щетиніна А.І. [5, с. 104]. Разом з цим Стечишин Т.Б., і Малахов О.Л., визначає додатковий вид кредитів, такий як онкольні, тобто кредити, що повертаються за вимогою банку [7, с. 218]. Разом з цим, в іншій економічній літературі подається класифікація з більшим кількістю видів кредитів [3, с. 339]

Рисунок 1.1 – Види кредитів за терміном користування

Джерело: побудовано за даними [3]

Як видно з рисунку 1.1, з'являються вже три нові види кредитів.

1. Безстрокові – кредити які не мають чіткого терміну
2. Прострочені – тобто кредити в яких термін дії закінчився
3. Пролонговані – тобто кредити в яких термін дії збільшився

Така класифікація, вважаємо, є не занадто перевантаженою, й нові види кредитів за терміном користування, можна було-б звести в один, з умовною назвою, «кредити із невизначеним терміном».

Отже, виходячи з вище викладеного матеріалу можна зробити такі висновки: Кредит – це економічні відносини між двома сторонами, з яких одна сторона є кредитором, тобто тим хто надає кошти або певні товари в кредит, й позичальником, особою яка отримує кошти або товари, й бере відповідальність на себе повернути отримані кошти й товари, з певною надбавкою, у вигляді відсотків, у певні строки. Разом з цим більшість науковців ототожнюють

кредитування з кредитом. Класифікація видів кредитування є доволі такі об'ємною й різноманітною. Найбільш об'ємним фактором за яким можна розглядати є термін користування кредитів. Довгострокове кредитування – це кредити які надаються на строк більше ніж три роки, юридичним чи фізичним особам, на умовах та на цілі передбаченні кредитною угодою. Такий вид кредитування частіше використовують однаково що юридичні, особи що фізичні особи.

Фізичні особи використовують його для отримання коштів на купівлю автомобілю, або купівлю будинку. Найчастіше всього таке кредитування не надає кошти напряду клієнту, а навпаки, банк оплачує покупку клієнт, й створює цим самим зобов'язання клієнта перед банком. Банки таким чином гарантують використання коштів відповідно до цілі кредитування, й запобігає використанню коштів банку в неправомірних й злочинних діях, що можуть вплинути на репутацію банку, й створити можливість відкликання банківської ліцензії. Фізичні особи в свою чергу, через такі дії, отримують гарантії від банку що він отримає свій будинок чи автомобіль в використання, але натомість повинен буде виплачувати кредит напротязі часу указанного в угоді з банком. Такий вид відносин є вигідним для обох сторін.

Юридичні особи, найчастіше залучають довгострокове кредитування, для залучення коштів на створення капіталу, або закупівлю нових основних засобів. Як спосіб створення капіталу, такий вид залучення коштів, є дуже вигідним, адже таким чином створюється первісний капітал який допоможе створити бізнес. Кредитування ж, основних засобів має певну свою специфіку. Частіше всього таке кредитування юридичних осіб виступає як певний інвестиційний проект цієї компанії, де основними коштами, є кошти банку в кредит. Хоч в ньому так само можливо використовувати за заставу кошти на строковому рахунку в банку, вимог до такого кредиту буде більше, адже, частіше всього, й розмір коштів які потрібно залучити є значно більшим. Тому при залученні таких коштів, в компанії створюються спеціальний інвестиційний план, за яким показується як отримані

кошти будуть реалізовані, як швидко вони окупляться, й як швидко банк поверне кошти, з відповідними відсотками.

Вивчивши наукові погляди дослідників щодо сутності довгострокового кредитування зазначимо, що це залучення значних обсягів коштів, на тривалий період. Досить часто населення не може собі дозволити зразу заплатити велику суму на купівлю дорогого товару або послуги, й потрібно цю суму коштів накопичити, але зважаючи на час необхідний для накопичення, ціна, й пропозиція може сильно змінитися. Для юридичних осіб ситуація інша. Для них значні обсяги коштів потрібні для підтримання капіталу компанії, або для залучення інвестиційних коштів. Якщо залучення значних обсягів коштів для підтримання капіталу, потрібно одноразово, й тільки в якихось кризових умовах, то залучення інвестиційних коштів, є регулярними, а для компаній, що активно розвиваються, постійними. Кожне підприємство прагне до збільшення обсягів виробництва, надання послуг, тощо, щоб збільшувати свій вплив на ринок, займати більшу частку на ринку, й, відповідно, збільшувати отримані прибутки. Відповідно, потрібні постійні вливання коштів. Для цих потреб довгострокове кредитування є ідеальним варіантом. Таке кредитування дає можливість залучити значні обсяги коштів, й за рахунок довгих строків погашення зменшити кредитне навантаження на клієнта. Роль довгострокового кредитування, як й будь-якого кредитування, полягає у розвитку підприємництва, створення нових технологій, впровадження інновацій й підвищенні рівня життя, тільки в більш довгостроковій перспективі.

1.2 Класифікація (напрями) довгострокового кредитування

Довгострокове кредитування може використовуватися як фізичними особами, так і юридичними особами. Для кожного з них присутні деякі спільні,

а також відмінні риси. Отже, довгострокове кредитування можна поділити на два види:

1. Довгострокове кредитування для фізичних осіб
2. Довгострокове кредитування для юридичних осіб

Надання довгострокових кредитів фізичним особам дозволяє задовольнити певні потреби, що притаманні даній групі осіб, або особі. А оскільки надається кредит на досить тривалий термін, з'являється можливість передбачати можливі зміни платоспроможності позичальника, й можливого коригування умов надання кредиту. Разом з цим, відповідно до цільового призначення, виділимо види кредитування, які є найпоширенішими, або просто доступними для фізичних осіб.

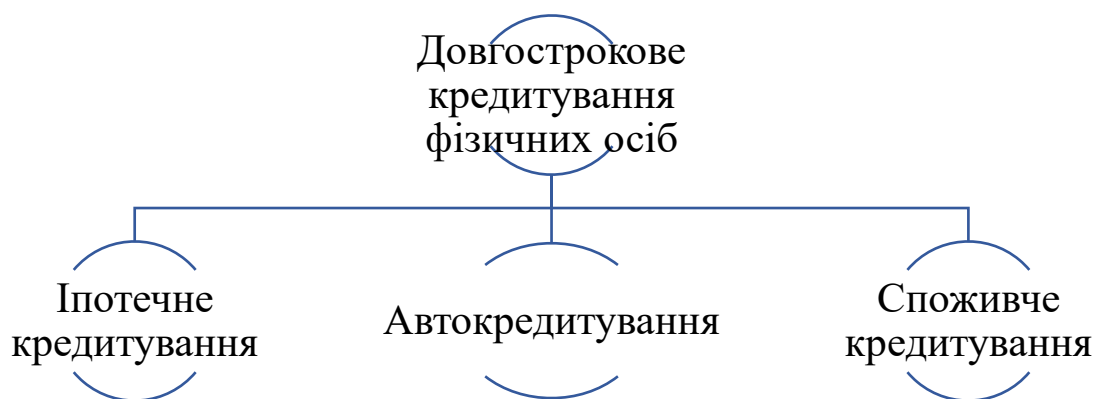

Рисунок 1.2 – Види довгострокових кредитів для фізичних осіб

Джерело: складено на основі даних [4,7,10]

На рисунку 1.2 представлено три види довгострокового кредитування для фізичних осіб. Розглянемо окремо кожен вид кредитування.

Іпотечне кредитування – це позика, надана за принципами банківського кредитування під заставу нерухомості або землі на купівлю цієї нерухомості або землі [4]. Також, іпотечні кредити класифікують за трьома додатковими категоріями:

1. житлове;
2. комерційне;

3. земельне.

Така класифікація базується на тому, що буде використовуватися як предмет застави. Тобто, при житловому кредитуванні, заставою є житлова нерухомість, при комерційному – комерційна нерухомість, й відповідно, земельне – земля. Строки іпотечного кредитування коливаються від 1 до 20 років, в залежності від виду об'єкту кредиту, й відповідно до цього змінюються певні умови кредитування.

Автокредитування – кредити цільовим призначенням якого є купівля позичальником певного транспортного засобу. Даний вид кредитування є доволі таки затребуваним. Така ситуація складається через те, що автомобіль, це один з ліквідних товарів, й у разі якихось певних фінансових проблем, можна швидко реалізувати цей товар. Крім того, банки співпрацюють з автовиробниками, або автодилерами, які зменшують вартість кредиту для позичальника, або додають якісь певні додаткові послуги[9].

Довгострокове споживче кредитування є найменш поширеним видом довгостроковим кредитуванням для фізичних осіб. Така ситуація складається через те що більшість споживчих кредитів є короткостроковими, або на крайній випадок середньостроковими. Але, разом з цим існують певні послуги, які надаються на довгий термін. До таких послуг може відноситися така послуга як покупка якогось певного товару із відтермінуванням платежу. Разом з цим є не дуже вигідні умови для позичальників. Найчастіше до таких умов відноситься дуже висока реальна відсоткова ставка, якщо відсутнє забезпечення [8]. Тому вигідніше брати такі кредити на короткий термін. Разом з цим, є і інше призначення довгострокового споживчого кредитування. Визначається, що це кредитування для інвестиційних цілей фізичних осіб [7].

Як видно з рисунку 1.3, Стечишин Т.Б. визначає, що споживчий довгостроковий кредит - це більш об'ємне поняття, до якого крім отримання коштів на поточні потреби, з довгостроковою виплатою коштів, відносяться й поняття іпотеки. Тобто, це купівля певних будівель, кредити на їх ремонт або реконструкцію, й на будівництво їх з нуля. Але разом з цим автор допускає

можливість отримання короткострокових кредитів, адже «Термін користування довгостроковим кредитом встановлюється залежно від об'єкта кредитування, розміру кредиту та фінансового стану позичальника [7, с 349, рис 8.2].

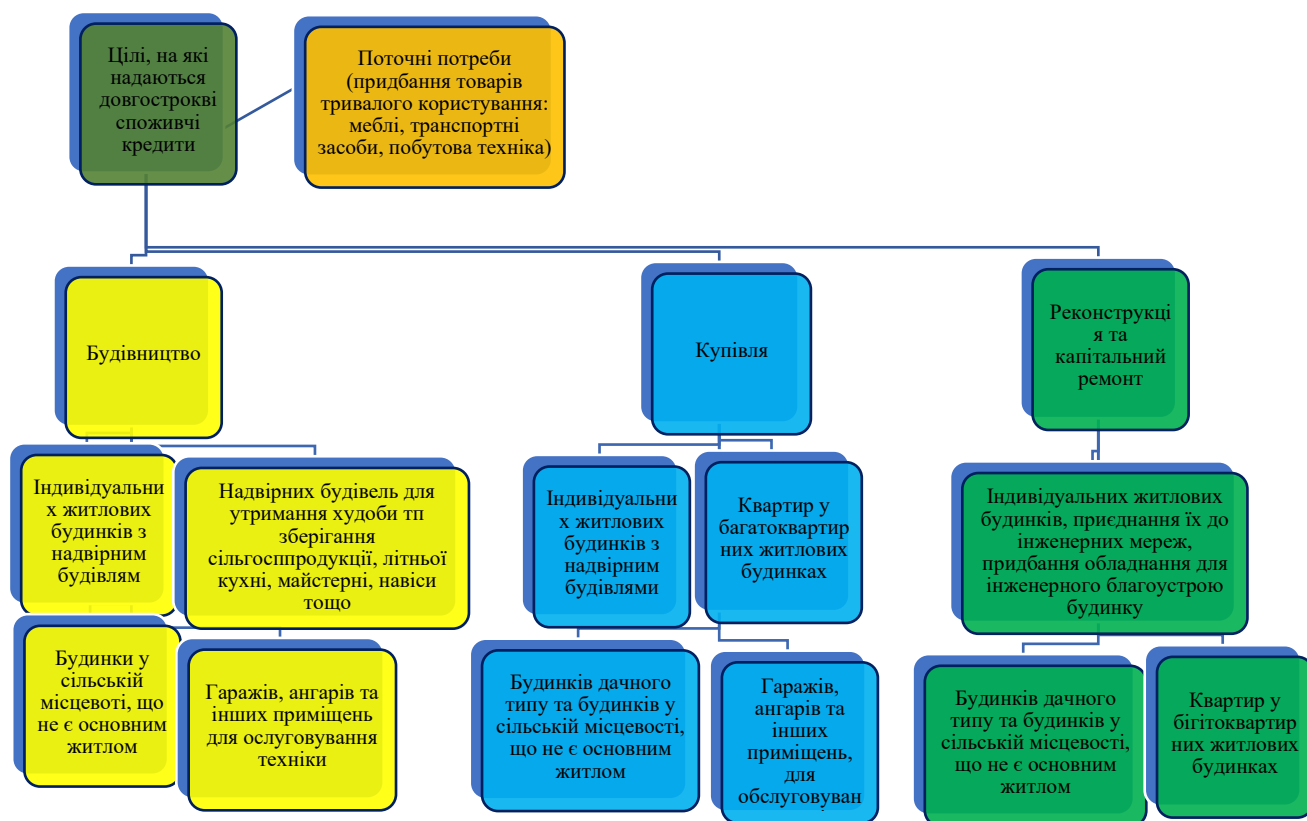

Рисунок 1.3 – Цілі довгострокового споживчого кредитування

Джерело: побудовано за [7]

Довгострокове кредитування юридичних осіб базується в своїй основі на залученні кредитних коштів на розвиток або підтримання свого малого бізнесу, або підприємства. Тобто, по суті своїй це інвестиційне кредитування. Так, Пантелєєв В.П. визначає інвестиційне кредитування як «... - як запозичення кредитором позичальнику, на умовах строковості, платності, повернення, забезпеченості та цільового використання, визначеного кредитною угодою та обґрунтованого інвестиційним проектом, обсягу грошових коштів, які спрямовуються на придбання, реконструкцію, розширення або оновлення основних засобів позичальника» [11].

Інший науковець Балаянт Г.Р. визначає інвестиційне кредитування як «комплекс заходів із спрямування кредитних ресурсів на інвестиційні потреби

позичальника, які спрямовані на розширене відтворення капіталу ,відповідно до принципів банківського кредитування. Тобто, кредит є інвестиційним ресурсом у випадку використання його для розширеного відтворення капіталу позичальника, а також, коли спрямовується на реконструкцію, модернізацію та технічне переозброєння основних фондів» [46].

З погляду Н.В. Попової «Інвестиційне кредитування можна визначити як фінансування діяльності, направленої на придбання, створення, реконструкцію, модернізацію об'єктів, у результаті чого виникає потік доходів, які забезпечують повернення банківських коштів і оплату за користування ними відповідно до принципів кредитування.» [47].

На думку Т.В. Майорової, «Інвестиційне кредитування - це кредитний процес, що включає сукупність механізмів реалізації кредитних відносин в інвестиційній сфері. Ці відносини характеризуються рухом вартості (позичкового капіталу) від кредитора до позичальника та в протилежному напрямку.»[48] Як видно із висловлювань науковців, інвестиційне кредитування базується на використанні кредиторських коштів на розширення капіталу підприємства, модернізацію, реконструкцію, або навіть створення об'єктів, що створять новий потік капіталу, для виплат кредиту. До таких об'єктів можуть відноситися: комерційні приміщення, земельні ділянки, техніка, й станки.

Разом з цим Бойко О.А. визначає мету з якою підприємства, доволі таки схожою: «Метою залучення довгострокових кредитів підприємствами, в більшості випадків, є фінансування довгострокових активів, а саме основних засобів (тобто їх купівля, відновлення, модернізація тощо), нового обладнання чи різноманітних видів необоротних активів. Підприємствам, які не володіють або володіють недостатньою сумою коштів для розвитку виробництва, банки надають довгострокове кредитування капітальних вкладень, або ж іншими словами довгострокові інвестиційні кредити.» [12] Таке визначення мети довгострокового кредитування є дуже схожим до визначень науковців, що були розглянуті вище.

Отже, основні напрями кредитування юридичних осіб - це використання кредитних коштів для обігового капіталу, й фінансування будівництва, або закупівля обладнання. Але, разом з цим потрібно виокремити такий напрям кредитування, як агрокредитування. Агрокредитування - це кредитування цілком якого є кредитування підприємства з виробництва агропродукції. Також, більш розгорнуте пояснення дає Худолій Л.М.: «Під банківським кредитуванням аграрних підприємств варто розуміти економічні відносини між ними й банками щодо отримання від банків фінансових ресурсів на умовах платності, строковості, зворотності, забезпеченості й цільового їхнього використання. Ці відносини мають певні особливості, що зумовлені специфікою аграрної галузі, і які не можуть ігноруватися.»[14]

Отже, визначення агрокредитування - це відносини між банком і агропідприємством. «Аграрні підприємства мають можливість придбати с/г техніку, устаткування, засоби захисту рослин, нафтопродукти та паливно-мастильні матеріали на спеціальних вигідних умовах в межах партнерських програм»[13]. Таке пояснення для чого потрібне кредитування для сільськогосподарських підприємств визначає Н.В. Трусова, Н.Г. Радченко, Н.М. Рубцова. Тобто, до основних напрямів, крім устаткування, додається витратні матеріали, такі як нафтопродукти. Виходячи з вищесказаного, агрокредити видаються набагато частіше в товарній формі аніж в грошовій, в порівнянні з іншими напрямками кредитування. Зумовлено це тим, що агропромисловості, вигідніше отримати зразу потрібні товари, ніж отримати кошти, й потім знайти потрібні товари.

1.3 Фактори впливу на довгострокове кредитування

Розуміння факторів впливу на довгострокове кредитування має вагоме значення при проведенні кредитування і досягненні його ефективності. Їх класифікація є доволі різноманітною. Проте, перш за все потрібно розглянути фактори, що в цілому впливають на кредитування, адже ті ж самі фактори мають вплив на довгострокове кредитування.

Відповідно до класифікації, яку розглядають Глущенко С.В., і Шпортюк В.Г., виділяють фактори, що впливають попит на кредитування, й поділяють їх на дві групи[50]:

1. попит з боку юридичних осіб;
2. попит з боку фізичних осіб.

До кожної групи науковці виділяють окремі фактори. До групи попиту з боку юридичних осіб виокремлюються такі фактори:

1. Зміна процентної ставки – тобто те наскільки є нестабільною ставка по кредитах.
2. Зміна індексу промислової продукції – тобто наскільки змінюються ринкові ціни на продукцію, що реалізується юридичними особами, й те наскільки пожвавлюється їх ділова активність. Може як збільшувати попит на кредити, за рахунок прагнення підприємств активніше збільшувати своє виробництво, так і зменшувати, через те що підприємствам, вистачатиме власних ресурсів, за рахунок збільшення прибутків.
3. Зміна індексу ПФТС – показує наскільки зміниться стан економіки в майбутньому. Виходячи з нього можна прогнозувати чи зможуть бути виплачені отримані кредити, особливо в довгостроковій перспективі.
4. Зміна індексу цін виробників промислової продукції - тобто наскільки змінюються собівартість на продукцію, що використовують юридичні особи.

Для попиту з боку фізичних осіб виокремлюються такі фактори впливу:

1. Середня заробітна плата – тобто, наскільки зменшиться чи збільшаться доходи населення. За можливості спрогнозувати майбутні зміни, є дуже важливим для довгострокового кредитування.

2. Зміна процентної ставки.
3. Зміна витрат – наскільки зміняться витрати населення на життєві потреби. Так само є актуальною для довгострокового кредитування при можливості їх прогнозування на майбутні періоди.
4. Зміна ВВП – наскільки зміниться реальний ВВП країни, й відповідно наскільки зміниться рівень життя населення.
5. Індекс споживчих цін – на скільки зміняться ціни на товари повсякденного вжитку, або на необхідні для життя товари.
6. Зміна кількості зареєстрованих безробітних – наскільки змінюється офіційний рівень безробіття. Більше потрібен для аналізу для короткострокового кредитування, адже базується на тому що людям потрібні кредити, через відсутністю заробітку на даний момент.

Такі фактори впливу на кредитування визначаються цими авторами. Варто зазначити, що фактори для кожної групи розставленні по тому як зменшується їх вплив. Інші типи факторів впливу виділяє Богрінцева Л.М. та Козій Н.С. Вони виділяють такий вид факторів, як інституційні фактори й те як вони впливають на розвиток кредитування, й його функціональність. Відповідно до їхнього дослідження до інституційних факторів відносять «комплексний набір правових, організаційних, регуляторних та соціокультурних елементів, що впливають на формування та функціонування цього ринку». Відповідно вони представляють таку їх класифікацію:

1. Законодавство та регуляція – залежить від логічного та правильно сформованого законодавства, й те як воно впливає розвиток кредитування. Довгострокове кредитування потребує певних особливих статей законів, а бо окремих норм, які буду регулювати його.
2. Інституційні одиниці – базується на тому скільки на ринку є присутніх банків чи кредитних установ, й те як вони впливають на розвиток довгострокового кредитування.

3. Ринкова конкуренція – наскільки є здоровою конкуренція на банківському ринку. При нормальній конкуренції будь яке кредитування, а отже й довгострокове також буде стабільно розвиватися.

4. Інформаційна та технологічна інфраструктура – показує наскільки набагато ефективніше клієнтам отримувати потрібну їм інформацію про умови довгострокового кредитування, а отже банки будуть набагато ефективніше знаходити клієнта, якому присутня можливість надати цей кредит.

5. Соціокультурні фактори – фактор, що базується на тому як на даній території сприймають довгострокове кредитування через призму культурних норм, звичаїв та вірувань. Прикладом різниці між сприйняттям кредитування є порівняння українських банків, яке базується на законодавчих нормах, та банків ісламського банків, які крім законодавства, спираються на Коран.

6. Політичні та економічні структури – фактор який базується на тому у якому економічному й політичному становищі є країна. Є дуже актуальним фактором, як показує практика не можна недооцінювати зовнішні фактори які можуть напряду вплинути на стан банківського кредитування.

Цікавим є дослідження Рисін М.В., яка виділяє фактори, що впливають на суб'єктів довгострокового кредитування. Класифікація автора базується на розподілі факторів, відповідно до того ким є суб'єкт довгострокового кредитування, й вона є такою:

1. Інвестор – автор виділяє його як людина як вкладник, тобто людину яка поклала кошти в банк

1.1. Багатство – те наскільки багато кошті може вкласти вкладник.

1.2. Дохідність фінансових інструментів – наскільки прибутковими будуть вкладення.

1.3. Ефективність альтернативних фінансових інструментів – Чи є можливість вкласти кошти щось більш прибуткове

1.4. Конкуренція серед інвесторів – безпосередньо залежить від того як багато є вкладників, і чи зможуть банки реалізувати можливі отримані кошти.

1.5. Довіра до посередників – наскільки вкладник вважає надійним посередника, для надання йому в користування свої кошти

1.6. Політична та економічна стабільність країни – фактор базується на тому чи буде доцільним на сьогоднішній день вкладати кудись кошти, щоб не втратити їх через нестабільну економічну й політичну ситуації в зовнішньому середовищі країни

2. Посередник – мається на увазі безпосередньо банк який надає депозитні й кредитні послуги

2.1. Ефективність роботи кредитного ринку – наскільки ефективно банк може надавати кредити. При достатньому обсязі, або надлишковому довгострокове кредитування буде розвиватися активніше, ніж при недостатньому попиті.

2.2. Достатня ресурсна база – чи є в банку достатньо коштів щоб реалізувати довгострокове кредитування. Частіше банки з більшим капіталом надають довгострокові кредити, ніж менші банки, або кредитні організації.

2.3. Довіра до позичальника – рівень надійності позичальника, адже він буде клієнтом банку в довгій перспективі, й потрібно «знати його в лице».

2.4. Аналіз інвестиційних (проектних) ризиків – наскільки є актуальним надання коштів в на потреби позичальник, і чи зможе він їх в свою чергу повернути.

2.5. Конкуренція на кредитному ринку – як багато банків будуть надавати вигідніші умови довгострокового кредиту.

2.6. Стабільність доходів – те наскільки зможе в разі проблем, перекрити виданий кредит, за допомогою інших джерел доходів.

2.7. Державне регулювання – фактор базується на тому яка є економічна й політична ситуація в зовнішньому середовищі банку.

3. Позичальник – клієнт який буде отримувачем коштів за довгостроковим кредитом.

3.1. Рівень доходів – те чи зможе позичальник виплатити кредит.

3.2. Ціна кредиту – те яка є реальна ціна кредиту з урахуванням: самого кредиту, відсотків нарахованих на нього, й певних комісійних виплат.

3.3. Очікуваний ефект від використання кредитних ресурсів – чи зможе клієнт реалізувати надані кошти на свої цілі, й чи вистачить їх.

3.4. Перспективність бізнесу – фактор, актуальний більше для юридичних осіб, й базується на тому наскільки бізнес в якого були вкладенні кредитні кошти, зможе окупити вкладені кошти, й принести відповідні прибутки, з урахуванням виплату кредиту.

3.5. Конкуренція між позичальниками – те як багато клієнтів будуть претендувати на схожі кредитні продукти, й чия можливість вкладання коштів є вигіднішою для банку.

3.6. Державне стимулювання – те як держава стимулює надання довгострокових кредитів населенню. Прикладом такого стимулювання є програма «єОселя» і «5-7-9», які будуть розглянуті в наступних підрозділах.[52]

Як видно з викладеного матеріалу, факторів впливу на довгострокове кредитування є велика кількість, і щоб якось їх згрупувати можна виділити такий поділ як:

1. Фактори що впливають на попит довгострокового кредитування;
2. Фактори що впливають на розвиток довгострокового кредитування;
3. Фактори що впливають на суб'єктів довгострокового кредитування.

Така класифікація звичайно не є досконалою, але в цих підвидах факторів, можна виокремити основні групи факторів: економічні (доходи суб'єктів, рівень ВВП, економічна ситуація, тощо.), соціально-політичні (рівень довіри банк-клієнт, і клієнт-банк, політичний стан країни), й адміністративні (правове регулювання довгострокового кредитування).

РОЗДІЛ 2

ДОСЛІДЖЕННЯ РОЗВИТКУ ДОВГОСТРОКОВОГО КРЕДИТУВАННЯ В УКРАЇНІ

2.1 Аналіз стану довгострокового кредитування

Для проведення аналізу поточного стану довгострокового кредитування в країні за 2021-I кв. 2024 рр. використаємо статистичну інформацію Національного банку України. Розглянемо темпи приросту/зниження обсягів кредитів, наданих резидентам країни, за строками погашення (табл. 2.1).

Таблиця 2.1 – Зміна обсягу наданих резидентам кредитів за строками погашення з 2021 по I кв. 2024 рр., млн. грн

	01.01.2021	01.01.2022	01.01.2023	01.01.2024	01.04.2024
Усього	948 386	1 044 049	1 007 648	997 877	1 012 845
Темп приросту, %	-2,42%	10,09%	-3,49%	-0,97%	1,50%
До 1 року	465 744	539 087	526 712	512 364	523 481
Темп приросту, %	-1,63%	15,75%	-2,30%	-2,72%	2,17%
Від 1 року до 5 років	309 305	356 637	332 196	330 734	345 420
Темп приросту, %	0,55%	15,30%	-6,85%	-0,44%	4,44%
Більше 5 років	173 337	148 324	148 740	154 779	154 146
Темп приросту, %	-9,14%	-14,43%	0,28%	4,06%	-0,41%

Джерело: побудовано на даними [49]

Як видно з даних наведених в таблиці 2.1, проблеми з кредитуванням були ще в 2020 році. Спад обсягу наданих кредитів за 2020 рік становить близько 2.4%. Ситуація з довгостроковим кредитування ще гірша, темп спаду – становить 9.1%. Причинами такого спаду є наслідки розгортання пандемії COVID-19 в Україні.

В 2021 році ситуація для кредитування покращилась. Темп приросту загального обсягу становить 10.1%. Але разом з цим, тенденції здійснення довгострокового кредитування тільки погіршувались, темп зниження становить майже 14.4%, а абсолютне відхилення (англ. Absolute Deviation) становить:

$$AD = 173\,337 - 148\,324 = 25\,013 \text{ млн грн}$$

Зазначимо, що заходи на відновлення кредитування були направлені на відновлення короткострокового та середньострокового кредитування, й довгострокове кредитування не було в пріоритеті, тому ситуація тільки погіршилась. В наступні роки, кредитування вже проводилось в умовах війни, й обсяг загального кредитування знизився на 3,5% і 1% відсотків у 2022 р. і 2023 р. відповідно. Але для довгострокового кредитування, була інша ситуація в 2022 і 2023 роках, темп приросту становив близько 0,3% і 4% відповідно. Таку тенденцію пояснимо тим, що почалось кредитування воєнно-промислового комплексу. Фактично за перший квартал 2024 року загальний обсяг кредитування збільшився на 1,5%, а довгострокове кредитування зменшилося, у порівнянні з початком року, майже на 0,4%.

Таблиця 2.2 – Зміна обсягу кредитів наданих нефінансовим корпораціям за строками погашення з 2021 по I кв. 2024 рр., млн. грн

	01.01.2021	01.01.2022	01.01.2023	01.01.2024	01.04.2024
Усього	724 157	752 324	754 371	735 295	737 084
Темп приросту,%	-2,75%	3,89%	0,27%	-2,53%	0,24%
До 1 року	371 855	415 523	412 550	379 635	374 882
Темп приросту,%	-0,92%	11,74%	-0,72%	-7,98%	-1,25%
Від 1 року до 5 років	233 459	242 415	240 983	252 537	263 930
Темп приросту,%	-0,83%	3,84%	-0,59%	4,79%	4,51%
Більше 5 років	118 842	94 386	100 838	103 123	98 272
Темп приросту,%	-11,24%	-20,58%	6,83%	2,27%	-4,70%

Джерело: побудовано на даними [49]

Як видно з даних таблиці 2.2, ситуація серед всіх підприємств України є доволі таки схожою із загальною тенденцією. В 2020 – 2021 роках обсяг довгострокового кредитування дуже сильно зменшився, на 11,2% і 20,6% відсотків відповідно. Але з початком війни, як говорилось вище, відкрились нові можливості й напрями кредитування, які пов'язанні із виробництвом військового спорядження, а також зброї. Тому спостерігається зростання на 6,8% і 2.3% у 2022 і 2023 роках відповідно. Але, оскільки все ВПК є власністю держави, можна зробити висновок, що найактивніше зростало довгострокове кредитування державних підприємств. Для підтвердження порівняймо дані, що представлені в табл. 2.3 та 2.4.

Таблиця 2.3 – Зміна обсягу кредитів наданих недержавним нефінансовим корпораціям за строками погашення з 2021 по I кв.2024 рр., млн. грн

	01.01.2021	01.01.2022	01.01.2023	01.01.2024	01.04.2024
Усього	664 599	700 100	691 620	673 762	671 433
Темп приросту, %	-2,81%	5,34%	-1,21%	-2,58%	-0,35%
До 1 року	354 745	401 814	393 251	364 831	353 257
Темп приросту, %	1,42%	13,27%	-2,13%	-7,23%	-3,17%
Від 1 року до 5 років	194 669	206 237	200 748	212 567	224 686
Темп приросту, %	-3,94%	5,94%	-2,66%	5,89%	5,70%
Більше 5 років	115 185	92 050	97 622	96 364	93 490
Темп приросту, %	-12,31%	-20,09%	6,05%	-1,29%	-2,98%

Джерело: побудовано на даними [49]

Дані з таблиці 2.3 показують, що довгострокове кредитування підприємств зростало лише в 2022 році, й становило 6%. Але вже наступного року спостерігається падіння на 1,3%. Це може бути обумовлено тим, що підприємства набагато активніше починають використовувати середньострокове кредитування, адже в 2023, і в першому кварталі 2024 року спостерігається

зростання 5,9% і 5,7% відповідно. Порівняймо ці дані із кредитами наданими державним нефінансовим корпораціям:

Таблиця 2.4 – Зміна обсягу кредитів наданих державним нефінансовим корпораціям за строками погашення з 2021 по І кв. 2024 рр., млн. грн

	01.01.2021	01.01.2022	01.01.2023	01.01.2024	01.04.2024
Усього	59 558	52 224	62 751	61 534	65 652
Темп приросту, %	-2,13%	-12,31%	20,16%	-1,94%	6,69%
До 1 року	17 110	13 709	19 300	14 804	21 625
Темп приросту, %	-33,01%	-19,88%	40,78%	-23,29%	46,07%
Від 1 року до 5 років	38 790	36 178	40 236	39 970	39 244
Темп приросту, %	18,40%	-6,73%	11,21%	-0,66%	-1,82%
Більше 5 років	3 658	2 337	3 216	6 760	4 782
Темп приросту, %	43,52%	-36,12%	37,63%	110,20%	-29,25%

Джерело: побудовано на даними [49]

Як видно із даних таблиці 2.4, в воєнний період підприємства зростали надзвичайно активно. В 2022 році загальний обсяг кредитувань зріс на 20,2%, а довгострокове кредитування зросло на 37,6%. В 2023 році вже загальний тренд кредитування показує спад, на майже 2%, але довгострокове кредитування у свою чергу зросло у 110%. Отже, з представлених вище даних можна зробити припущення, що зростання обсягів довгострокового кредитування базується на збільшенні обсягів кредитування, або навіть початку кредитування, підприємств ВПК.

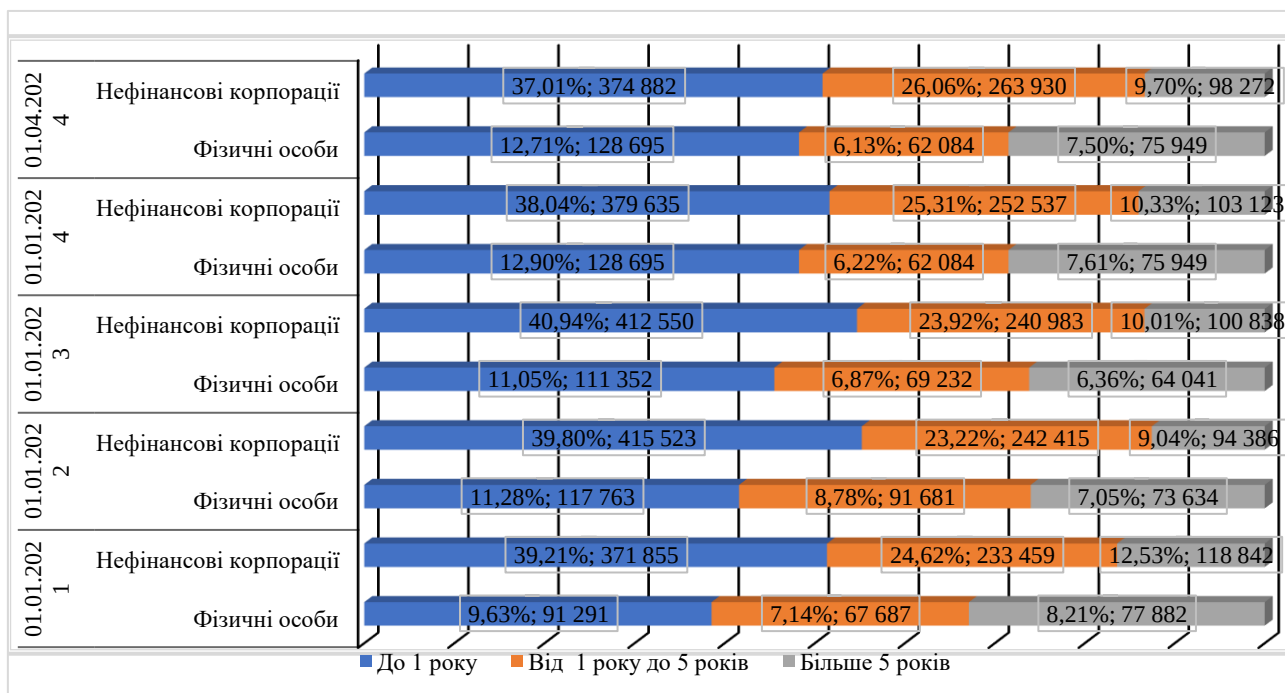

Рисунок 2.1 – Структура і обсяги наданих кредитів з 01.01.2021 по 01.04.2024.

Джерело: Розроблено на основі даних [49]

Як видно з рисунку 2.1 нефінансові корпорації є пріоритетним напрямом кредитування, в порівнянні з фізичними особами. Така тенденція складається через те що корпорації є набагато вигіднішими для кредитування, ніж фізичні особи. В свою чергу фізичні особи частіше виступають основними інвесторами коштів в банки, у вигляді депозитів чи строкових рахунків. Згідно даних НБУ тільки депозити покладенні фізичними особами на 01.04.2024 становлять 1219 831 млн грн, тим часом як недержавних нефінансових корпорацій 896 656 млн грн.[21]

Таблиця 2.5 – Зміна обсягу кредитів наданих резидентам – фізичним особам за строками погашення з 2021 по I кв. 2024 рр., млн. грн

	01.01.2021	01.01.2022	01.01.2023	01.01.2024	01.04.2024
Усього	206 471	254 385	221 105	236 470	256 883
Темп приросту, %	-2,84%	23,21%	-13,08%	6,95%	8,63%
До 1 року	91 291	117 763	111 352	128 695	139 404
Темп приросту, %	-1,92%	29,00%	-5,44%	15,57%	8,32%

Від 1 року до 5 років	67 687	91 681	69 232	62 084	62 933
Темп приросту, %	1,01%	35,45%	-24,49%	-10,32%	1,37%
Більше 5 років	77 882	73 634	64 041	75 949	81 978
Темп приросту, %	-1,47%	-5,46%	-13,03%	18,59%	7,94%

Джерело: побудовано на даними [49]

Як можна побачити із таблиці 2.5 довгострокове кредитування фізичних осіб починаючи з 2020 року по початок 2023 року мало негативний характер, і в загальному знижувався на 1,47% в 2020, 5,46% в 2021, й 13% в 2022. Як зазначає Довгань Ж.М. причиною зменшення кредитів в 2020 може бути чутливість фізичних осіб до ділової активності, а також зміну рівня безробіття[56]. Така чутливість пояснюється тим що, загроза втрати роботи, через карантинні обмеження, і зменшення передбачуваності майбутнього. Наслідки пандемії поглибились в 2021 році. А початок війни ще більше погіршив стан кредитування, й через кумулятивний ефект пов'язаний з невиправленими проблемами пандемії ситуація значно погіршилась. Ще більша невизначеність, й нерозуміння майбутнього буквально зупинило процес кредитування. Як зазначає Марків Г. « Економічна активність відновлювалася вже з квітня минулого року(2022), коли на визволених територіях почалася активізація економічного життя[58]». Тобто процес відновлення економічної діяльності почався фактично з квітня 2022 року. І в 2023 процес прискорився. За 2023 рік обсяг довгострокового кредитування зріс на 18,6%, а на 01.04 2024, ще на 7,9% в порівнянні з початком року, й уже перевищує обсяги довгострокового кредитування на кінець 2020 року. Причиною такого зростання НБУ вважає програму кредитування «єОселя», яка почала працювати у жовтні 2022 року. Ініційована ця програма Президентом України, а оператором Українська фінансова житлова компанія. Як пише Мецгер Є.В. «Наразі на українському ринку іпотечного кредитування ринкової (недержавної) іпотеки майже немає. Основним драйвером іпотечного кредитування на ринку України виступає «єОселя», де зосереджено основні обсяги іпотечних кредитів, витіснивши

несубсидовану іпотеку» Також надається інформація що «Низький попит, високі процентні ставки та вартість житла обмежують розвиток несубсидованого іпотечного кредитування у більшості банків. Українська фінансова житлова компанія надають пільгові фонди банкам, а ті зі свого боку спрямовують його на іпотеку. Загалом за 2023 рік портфель кредитів «єОселі» становив 8,85 млрд грн., що лише на 0,06 млрд грн менше ніж у 2021 році (8,91 млрд. грн.)» Умовами кредитування за цією програмою є:

1. Пільгова ставка – 3%
2. Строк кредиту – 20 років
3. Початковий внесок – 20% від вартості об'єкту кредитування.
4. Програма доступна всім громадянам України, але перш за все спрямована таким категоріям як: військовослужбовці, медики, педагоги, та наукові та науково-педагогічні працівники.
5. Не маєте власного житла зовсім або воно: Розташоване в районі бойових дій, або його площа менше ніж $52,5 \text{ м}^2 + 21 \text{ м}^2$ за кожного наступного члена сім'ї.

За даними «Огляд банківського сектору» за Лютий 2024 року, завдяки цій програмі сума іпотек зросла на 8,9 млрд грн, в порівнянні з лютим 2023 року, тобто за рік. За даними інтернет джерела Української фінансової житлової компанії, який надає інформацію щодо програми «єОселя», згідно з щотижневого звіту 17 лютого 2024 року, через цю програму було надано кредитів 14 066 млн. грн.

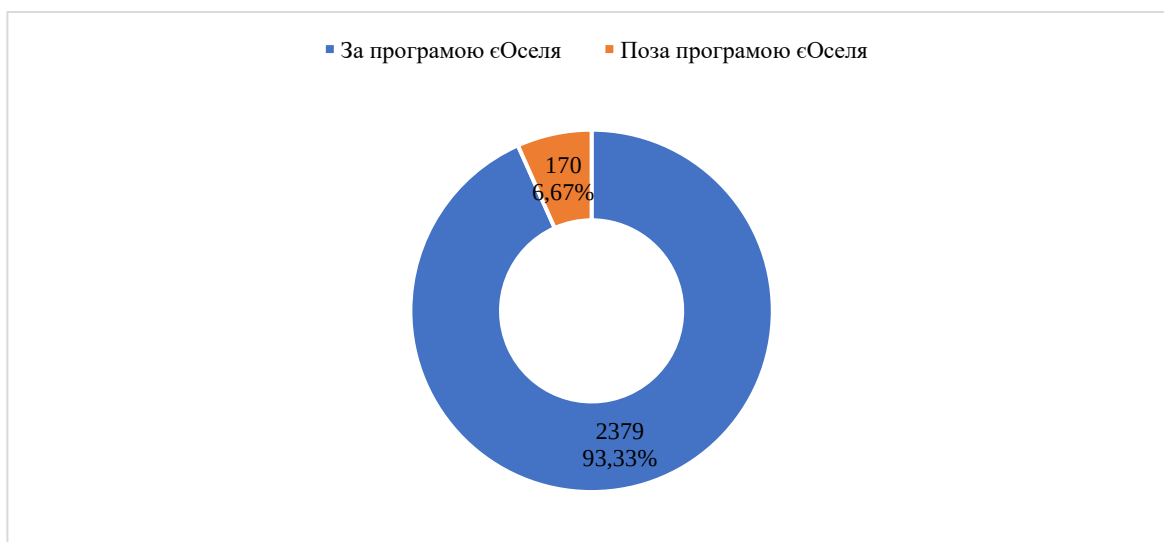

Рисунок 2.2 - Структура наданих іпотечних кредитів за період січень 2022р. по жовтень 2023 р., штук

Джерело: побудовано на даними [17]

Виходячи з рисунку 2.2, програма «єОселя» є локомотивом іпотечного кредитування. Разом з цим потрібно уточнити згідно з джерелом [20], кількість банків які беруть участь в програмі, сім зважаючи на те що більшість іпотек видається через «єОселя», можна вважати що це всі банки що надають іпотеки на листопад 2023 року.

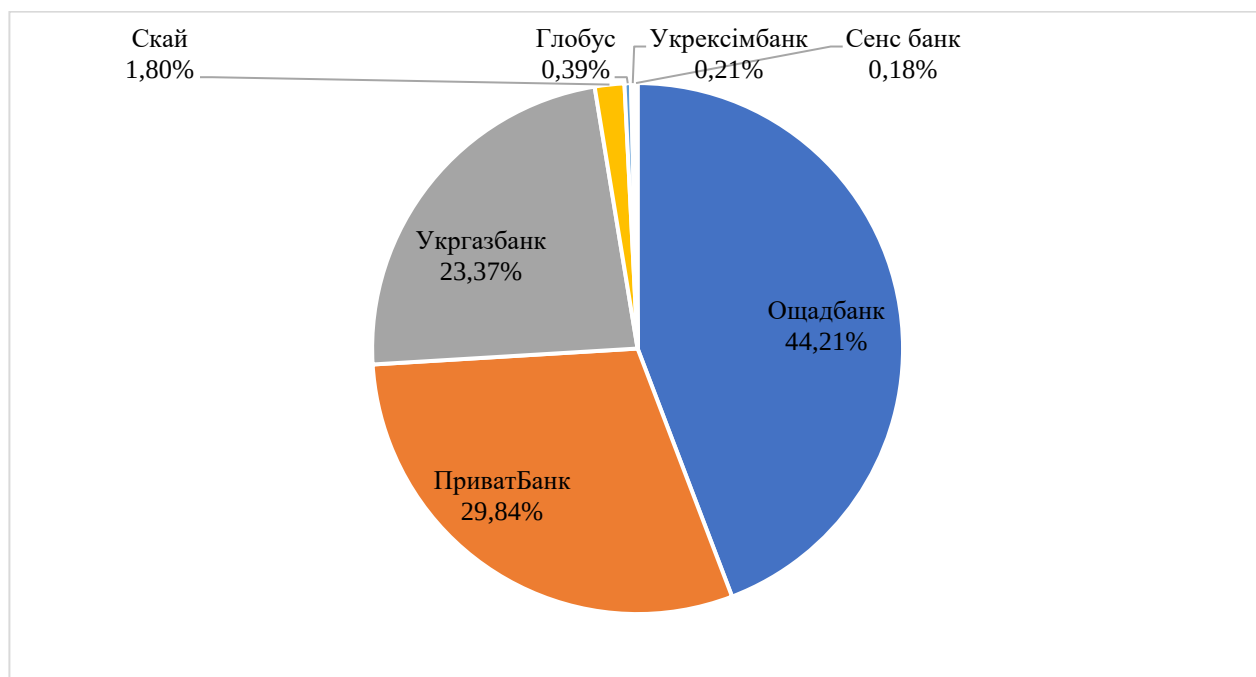

Рисунок 2.3 – Розподіл кредитів по банках наданих через «єОселю», на березень 2024 року

Джерело: побудовано на даними [20]

Для порівняння в грудні 2021 року кількість банків що надають іпотеки було двадцять. Але разом з цим треба зауважити що на початку програми кількість банків що надавали іпотечні кредити було всього п'ять. Тож тенденція доволі таки позитивна.

Разом з цим варто зазначити ще деякі наведенні данні[20]:

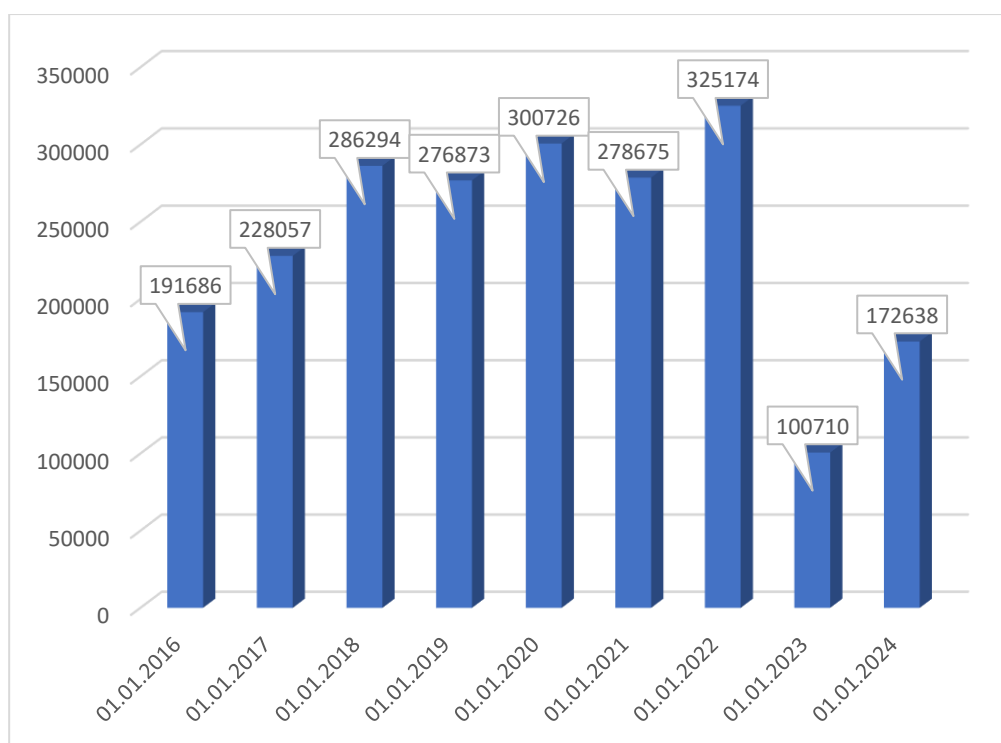

Рисунок 2.4 – Купівля-Продаж квартир та будинків з 01.01.2016 по 01.01.2024 роки, штук

Джерело: побудовано на даними [20]

Як видно з рисунку 2.4 кількість проданих квартир та будинків з 2015 по 2021 рік, незважаючи на деяке сповільнення в 2020 році, через сплеск COVID-19, постійно зростала. Лише через початок повномасштабного вторгнення росії в Україну, 2022 року фактично річний результат є в 3 рази менший за минулий 2021. Але навіть незважаючи на війну кількість продаж не падає, а зростає. Різниця між 2022 і 2023 роки близько 70000 продажів. Але все-одно розмір продаж майже в два рази, менший ніж в 2021 році.

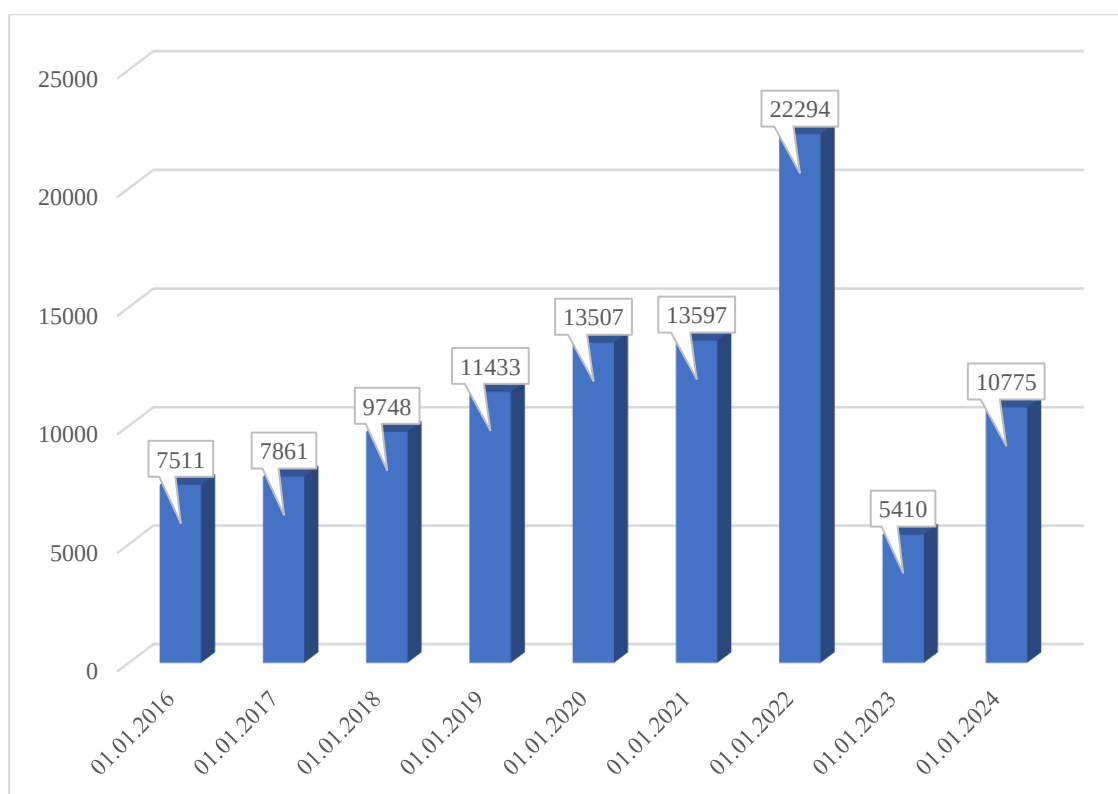

Рисунок 2.5 – Видача іпотеки на квартири та будинки з 01.01.2016 по 2024 роки, штук

Джерело: побудовано на даними [20]

Те як змінювалась видача іпотеки, є дуже схожими як загальна зміна продаж квартир і будинків. Як видно з рисунку 2.5 найбільша кількість іпотек була видана в 2021 році. Але в 2022 кількість виданих впала в 4 рази.

Як бачимо іпотечне кредитування є дуже важливим напрямом кредитування, й держава робить все можливе, щоб зробити його більш доступнішим для населення України, за рахунок програми «єОселя». Але тоді варто згадати ще одну державну програму яка є дуже важливою для довгострокового кредитування. Такою програмою є «5-7-9» для бізнесу, за якою під низький відсоток ставки, з можливістю його зменшення, можна залучити кошти для розвитку бізнесу. Умови цієї програми є таким:

1. Строки надання: 10 років – на інвестиційні цілі, 3 роки – на фінансування оборотного капіталу.

2. Процентні ставки: На інвестиційні цілі – 5% та 7% для мікро і малого бізнесу, 9 % для середнього; На оборотній капітал, якщо бізнес знаходиться за пріоритетними напрямками фінансування– Мікро та малий бізнес – 7%, середній – 9%, якщо не пріоритетна – 13% для всіх.
3. Максимальна сума кредитування залежить від того кому надається. Для фізичної особи підприємця - 3000000 грн, Для сільськогосподарських товаровиробників 90 000 000 грн, для підприємств в зоні високого воєнного ризику 150 000 000 грн.

За даними джерела [19] кількість наданих кредитів за цією програмою стрімко зростає. Згідно даних відсоток наданих кредитів через програму змінювалась таким чином - з 5% у 2020р. до 18% у 2021р., 26% у 2022 р. та до 40% за підсумками 2023р.. Також варто зауважити що за результатами моніторингу, 90% всіх кредитів для бізнесу були надані через програму «5-7-9»:

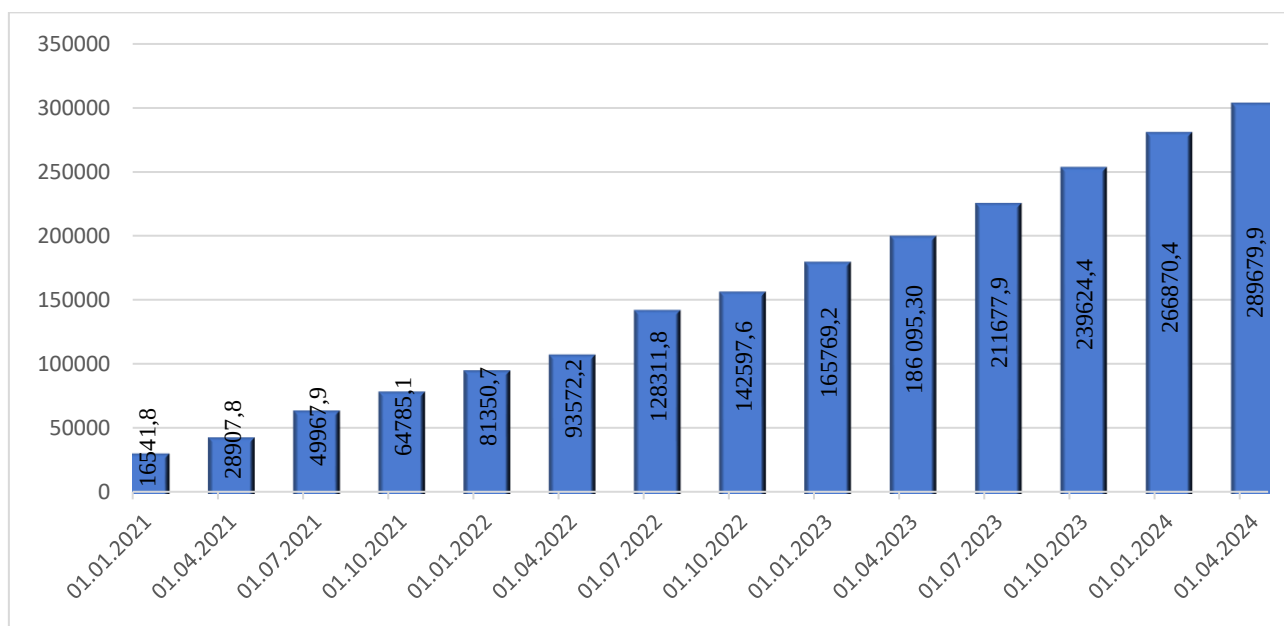

Рисунок 2.6 – Зміна обсягів кредитування за програмою «5-7-9», млн грн

Для наглядності взяті данні за кожні 3 місяці

Джерело: побудовано на даними [19]

Згідно з рисунком 2.6 можна побачити що обсяг наданих кредитів за програмою різко зріс у воєнний період, й станом на 19.02.2024 р. становлять 276,9 млрд грн.

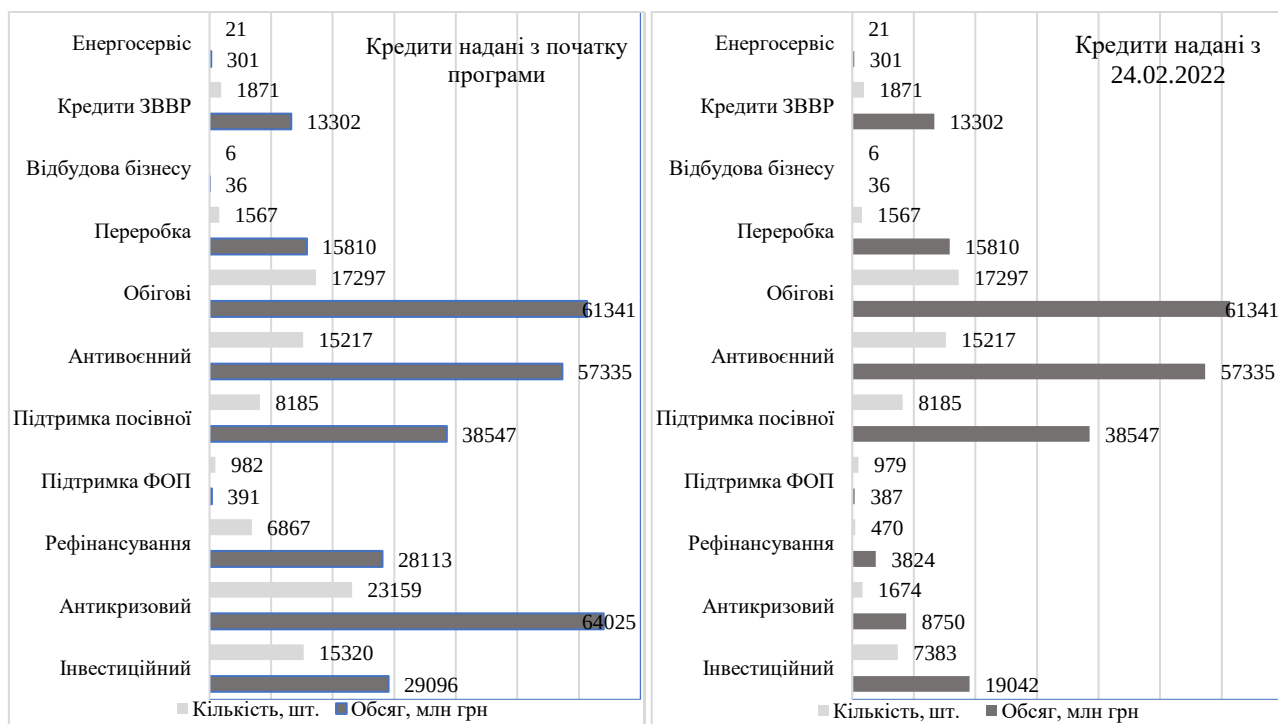

Рисунок 2.7 – Кількість кредитних договорів за програмою «5-7-9» з початку, її реалізації, а також із 24.02.2022, по 04.06.2024

Джерело: побудовано на даних [19]

Згідно з даними з рисунку 2.7 можна побачити що найбільшу частку кредитів було видано на антикризові заходи, близько 65 309 млн грн, на усунення проблем внаслідок військових дій, близько 58 283 млн грн, й на підтримання обігових коштів підприємства, близько 56 857 млн грн. І як видно, з початку повномасштабної війни було видано кредитних договорів на суму близько 204,6 млрд грн, при тому що як було сказано раніше, всього кредитів було видано 276,9 млрд грн. Згідно з дослідження Баранова В.В. та Кушнір С.О. програма «5-7-9» надає «... спрощення доступу мікро- та малого бізнесу до банківського кредитування, а також посилення конкурентоспроможності, створення нових робочих місць, повернення трудових мігрантів.[59]». Також автори надають інформацію що на 01.05.2023 року, з початку воєнного стану кредитів по програмі було надано 8 тисячам підприємств на суму 28 млрд грн, з яких 17 млрд було надано агропідприємствам.

Отже виходячи з наданих даних можна зробити такі підсумки: довгострокове кредитування в Україні знаходиться в доволі таки скрутному

становищі. Через високі відсоткові ставки, й доволі сурові умови надання таких кредитів надання таких не є популярним серед населення. Щоб покращити такі обставини держава почала відкривати програми по підтримці кредитування. Найбільш ефективними стали дві програми: «Оселя» - підтримка іпотечного кредитування; «5-7-9» - підтримка кредитування юридичних осіб. Але чому такі високі відсоткові ставки на довгострокове кредитування? Найважливішою причинною є певні ризики .

2.2 Ризики довгострокового кредитування

Самі по собі банківські ризики, мають доволі таки широке різноманіття визначення ризику. Так Зубова В. В. виділяє визначення різних науковців:

Таблиця 2.6 – Огляд визначені поняття «банківський ризик»

Автор, джерело	Визначення
Т.А. Васильєва	Кількісно оцінена ймовірність невідповідності обсягових, просторових та часових параметрів фінансових потоків банку очікуваним; яка формується у результаті цілеспрямованої дії або бездіяльності зацікавлених суб'єктів економічних відносин, що відбивається на зміні його фінансового стану та динаміки розвитку
І.М. Парасій–Вергуненко	Під банківським ризиком розуміють можливість зазнати втрат у разі виникнення несприятливих для банку обставин
Л.О. Примостка	Ймовірність недоотримання доходів або зменшення ринкової вартості капіталу банку внаслідок несприятливого впливу зовнішніх чи внутрішніх чинників
В.Т. Севрук	Невизначеність результату банківської діяльності та можливі несприятливі наслідки у випадку невдачі
Л. Бондаренко	Можливість прийняття раціонального чи нераціонального управлінського рішення, в рамках якого можна дати вірогідну кількісну і/або якісну оцінку дії факторів і, як наслідок
Ю. Мішальченко, І. Кроллі	Вірогідність втрати банківською установою частини своїх коштів, недотримання запланованих доходів або здійснення додаткових втрат в результаті здійснення запланованих операцій

М. Фастовець	Імовірність отримання доходів, менших від очікуваних, зниження вартості активів
С. Прасолова, С. Козьменко, Ф. Шпиг, І. Волошко	Вартісне вираження імовірності подій, що спричиняє фінансові втрати

Джерело: побудовано на даними [22]

Як видно з таблиці 2.2.1 визначення банківського ризику дуже різноманітне, але основним в чому сходяться більшість що негативним наслідком реалізації ризиків є фінансові втрати банку. Разом з цим варто відзначити що існують різні види банківських ризиків. Найбільш ширшу класифікацію банківських ризиків надає Примостка Л.О.

Рисунок 2.8 – Класифікація банківських ризиків

Джерело: побудовано на даними [23]

Як бачимо така класифікація є доволі розлогою, й широкою. Кожен вид ризику має свої особливості, методи їх запобігання. Також в цій же статті виділяється окремо класифікація від НБУ, за якою є такі категорії ризику:

1. Кредитний ризик
2. Ризик ліквідності
3. Ризик зміни відсоткової ставки

4. Ринковий ризик
5. Валютний ризик
6. Операційно-технологічний ризик
7. Ризик репутації
8. Юридичний ризик
9. Стратегічний ризик

Щодо ризиків довгострокового кредитування, то до них відносяться всі види ризиків, що й для звичайних короткострокових кредитів. Але разом з цим є певні особливості. «Довгострокове кредитування є особливим видом банківських операцій, що характеризується підвищеним рівнем ризику, оскільки мова йде про довгостроковий період та проблему прогнозування грошових потоків у часі. Тому при управлінні портфелем довгострокових кредитів необхідно застосовувати методику оптимізації ризиків довгострокового кредитування», таке визначення цим особливостям дає Момот і Скопич в статті «Проблеми довгострокового кредитування та шляхи їх вирішення»[24]. Виходячи з цього висловлювання можна зробити висновки що всі ризики для довгострокових кредитів є більш ризикованими через те що використовуються більші суми, й на набагато більші строки. Отже потрібно проаналізувати кожную категорію банківського ризику, й те як вона впливає на довгострокове кредитування.

Почнемо з кредитного ризику. Визначення кредитного ризику від різних науковців подає Гладинець Н.Ю.

Таблиця 2.7 – Поняття кредитний ризик

Автори	Трактування
В.В. Вітлінський, О.В. Пернарівський, Я.С. Наконечний, Г.І. Великоіваненко	Сукупність імовірних небажаних подій під час здійснення фінансових угод, суть яких полягає у тому, що контрагент банку не зможе виконати взятих на себе за угодою зобов'язань і при цьому не вдасться скористатися наявними засобами захисту

А.М. Бандурка, В.В. Глущенко	Ймовірність збитків у зв'язку з несвоєчасним поверненням позичальником основного боргу і відсотків за ним
О.М. Петрук	Можливість того, що в певний момент часу вартість кредитної частини банківського портфеля активів зменшиться у зв'язку з неповерненням, неповним або несвоєчасним поверненням кредитів, наданих банком
І. Демчик	Потенційна можливість утрати сум основного боргу та відсотків по ньому, що виникає в результаті порушення цілісності руху звужуваної вартості під впливом різноманітних ризикоутворюючих факторів (неповернення кредиту у зв'язку зі злиттям або поглинанням, банкрутством, шахрайством та ін.)
В.О. Здражевський	Можливе падіння прибутку банку і навіть утрата частини акціонерного капіталу в результаті неспроможності позичальника гасити й обслуговувати борг
О.П. Просович, К.В. Процак	Наявний або потенційний ризик для надходжень та капіталу, який виникає через неспроможність сторони, що взяла на себе зобов'язання, виконати умови будь-якої фінансової угоди з банком (його підрозділом) або в інший спосіб виконати взяті на себе зобов'язання
О.А. Криклій, Н.Г. Маслак	Ймовірність повної або часткової втрати вартості активів банку в результаті нездатності контрагентів (позичальників) виконувати свої зобов'язання або недоотримання доходу на вкладений капітал унаслідок впливу різноманітних чинників

Джерело: побудовано на даними [25]

Як видно із визначень, основна думка базується на тому що банк не отримає відповідні прибутку через не виплату основного кредиту, й відсотків до нього. Такі кредити називаються непрацюючими. Непрацюючі кредити – це актив, за яким прострочення погашення боргу перевищує 90 днів (30 днів для банків-боржників) або за яким боржник неспроможний забезпечити виконання зобов'язань без стягнення забезпечення. Таке визначення надає НБУ[55]. Проблема непрацюючих кредитів є дуже актуальною, адже їх кількість по банкам України доволі таки висока. Для наочності подивимося статистику НБУ:

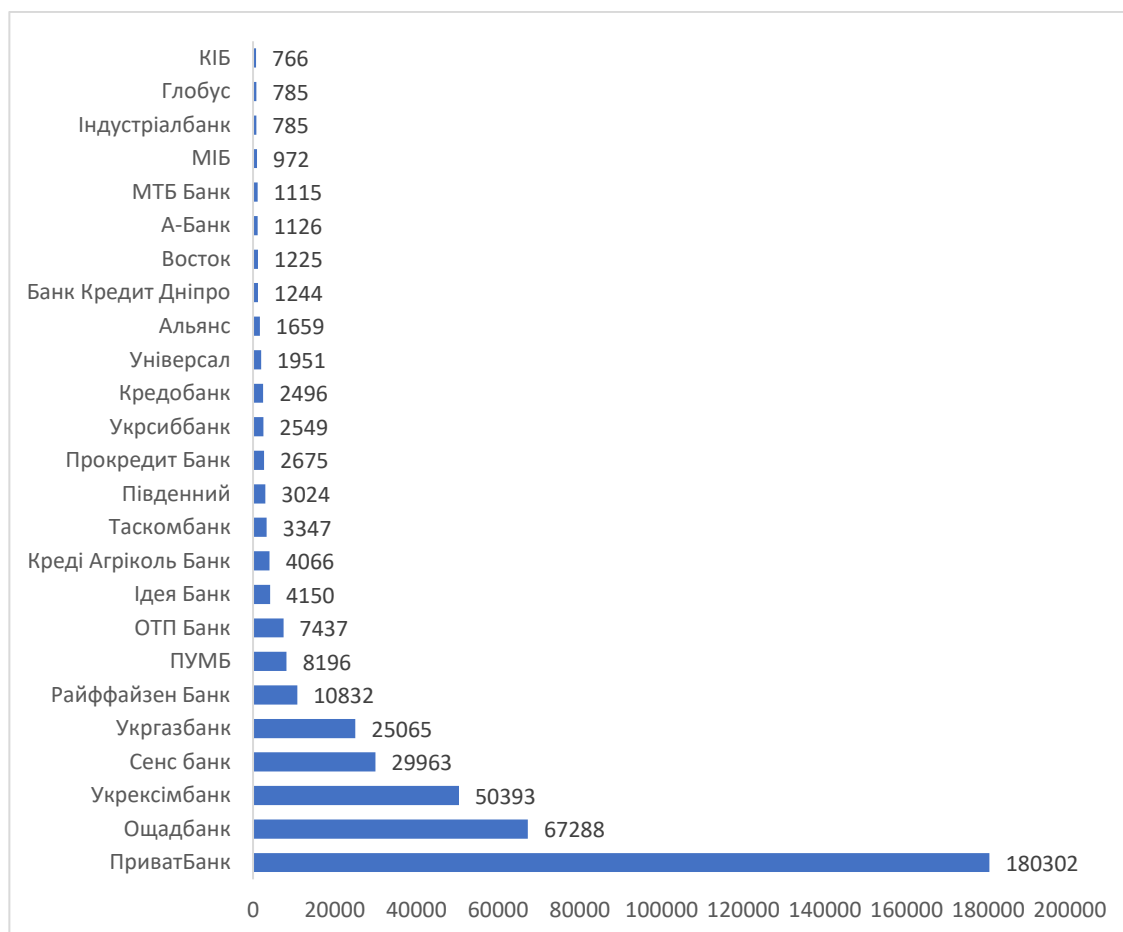

Рисунок 2.9 – Обсяги непрацюючих кредитів по 25 найбільших банках, за 01.05.2024, млн грн

Джерело: побудовано на даними [26]

Як видно з рисунку 2.9 обсяг непрацюючих кредитів є надзвичайно великими. Найбільший обсяг непрацюючих кредитів має Приватбанк, який має близько 43,6% від всього обсягу непрацюючих кредитів, серед банків наведених на рисунку. Тим часом, як Ощадбанк, який має другий обсяг непрацюючих кредитів, всього 16,3%, тобто майже в 3 рази менше. Автори Шептуха О.М. та Мельник К.В. пояснюють такий розмір непрацюючих кредитів тим що в банк надавав кредити занадто ризиковим позичальникам «... виявлено, що ПАТ «КБ «ПриватБанк» забезпечив достатньо резервів для покриття можливих збитків за кредитними операціями. Проте мають місце негативні явища у кредитному портфелі банку, які підвищують ризикованість кредитних операцій.[57]» Тобто надавались кредити клієнтам з дуже високим

кредитним ризиком, й створювались відповідні резерви під кредити, але, нажаль, більшість таких кредитів ставали непрацюючими.

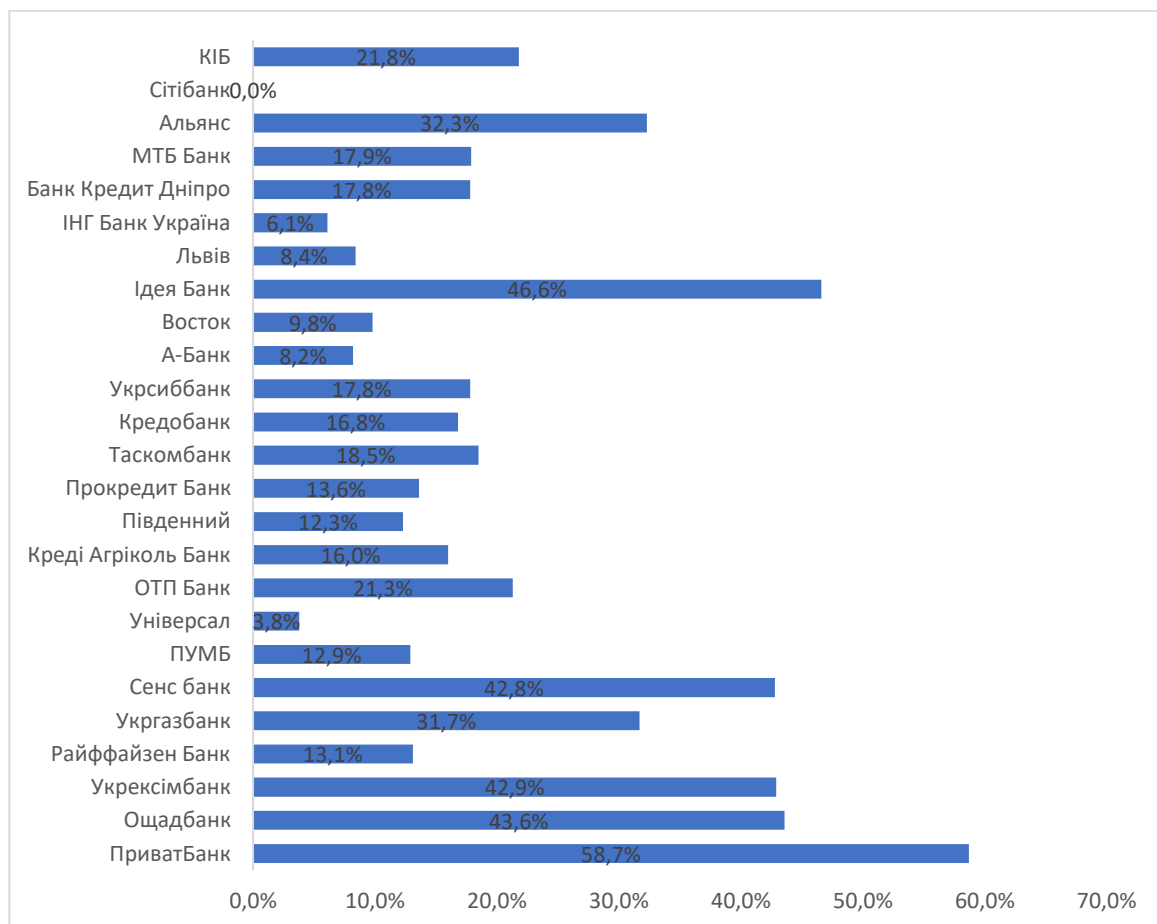

Рисунок 2.10 – Частка непрацюючих кредитів від загального кредитного портфелю по 25 найбільших банках, за 01.05.2024,%

Джерело: побудовано на даними [26]

Як видно з Рис. 2.9 та Рис. 2.10 розмір кредитного ризику є надзвичайно високим для банків, адже і кількість непрацюючих кредитів є дуже високою. Для довгострокового кредитування ситуація ще гірша, адже оперування великими сумами коштів, на довгий проміжок дуже сильно збільшує ризик того що фінансовий стан клієнта може значно погіршитися, й він не зможе виплатити цей кредит. Щоб наочно продемонструвати, як сильно змінилася спроможність виплат кредитів, порівняємо середні доходи населення, й індекс цін на нерухомість.

Таблиця 2.8 – Зміна середньої заробітної плати, грн

Дата	01.01.2021	01.01.2022	01.01.2023	01.01.2024
Середня заробітна плата, грн	10340,35	12993,56	13376,21	14308,46
Зміна ЗП, в порівнянні з 01.01.2021, %	100,0%	125,7%	129,4%	138,4%

Джерело: побудовано на даними [27]

Зміну заробітної платні розраховувалась за допомогою ділення середньої заробітної плати за обраний період, на середньої заробітної плати за 01.01.2021.

Наприклад:

$$\Delta S_{(\text{Зміна заробітної плати})} = \frac{12993,56}{10340,35} = 125,7\%$$

Таблиця 2.9 – Зміна індекси цін на нерухомість, за 2-х кімнатну квартиру, %

Дата	01.01.2021	01.01.2022	01.01.2023	01.01.2024
Індекс цін на нерухомість	100%	117%	112%	114%
У порівнянні з 01.01.2021	100%	117%	130%	148%

Джерело: побудовано на даними [28]

Для знаходження зміни індексу ціни перемножувалися минула зміна індексу ціни, на індекс ціни обраного періоду. Наприклад:

$$\Delta \Pi_{(\text{Індекс цін})} = 100\% * 117\% = 117\%$$

Такий метод використовувався для таблиць 2.9 і 2.10

Таблиця 2.10 – Зміна індекси цін на споживчі товари, %

Дата	01.01.2021	01.01.2022	01.01.2023	01.01.2024
Індекс цін на споживчі товари	100%	110%	127%	105%
У порівнянні з 01.01.2021	100%	110%	139%	146%

Джерело побудовано на даними [29]

Як бачимо з таблиць, дані наданні Мінфіном, середня заробітна плата в порівнянні з 2021 зросла в 1,38 рази, при тому що ціни на нерухомість, зросли в 1,48 рази, а на споживчі товари, в 1,46 разів. Номінально, рівень життя упав, адже зарплати виросли менше ніж витрати, й взяття іпотеки є фактично неможливою. Крім того потрібно ураховувати що йде постійна зміна ставок під якими беруть іпотеки, й частіше всього вони зростають.

Ризик ліквідності – ризик за яким банк отримує дисбаланс в своїх статтях пасивів і активів. Як вказує Серпенінова Ю.С. у статті «Ризик ліквідності у загальній системі банківських ризиків», причиною утворення такого ризику є «... незбалансованість між термінами погашення і обсягами активів і пасивів. Внаслідок цього відбувається зниження прибутковості, адже для задоволення попиту на ліквідні кошти банкам необхідно запозичати їх із зовнішніх джерел за більш високими ставками.»[30].

Отже, виходячи з вище сказаного банк сам повинен регулювати, чи зможе він надати кредити, в певних обсягах, і чи не вплине цей кредит, на всю систему банку. Цей ризик різко виділяється для довгострокового кредитування, адже в своїй основі воно базується на великих сумах, й на довгий період часу. А отже й ризик стає актуальнішим адже такий дисбаланс може статися від надання всього одного, або декількох таких кредитів. Що можуть принести за собою дуже не приємні наслідки. Одним з найвідоміших прикладів економічних проблем, які виникли через те що ризик ліквідності не був вчасно взятий до уваги, це крах біржової системи США у 1929 році, коли через неконтрольований ріст дохідності, й відповідно їх ліквідності, акцій, призвели до їх обвалу, й початку однієї із наймасштабнішою економічних криз у світі – Великої депресії.

Ще одним важливим ризиком, є ризик зміни процентної ставки – це ризик отримання збитків через зміну процентної ставки. За видами процентних ризиків НБУ виділяє такі види:

Рисунок 2.11 – Види процентних ризиків

Джерело: побудовано на даних [31]

Також НБУ надає джерела ризику зміну відсоткової ставки:

1. Різниця строковості – Виникає через «різницю строковості активів та зобов'язань» [31];
2. Ризик спреду – «Він виникає коли немає достатнього тісного зв'язку між коригуванням ставок, отриманих та сплачених за різними інструментами, всі інші характеристики яких щодо переоцінки є однаковими» [31];

НБУ виділяє також деякі методи аналізу процентного ризику:

1. GAP аналіз – для банківської книги для оцінки зміни процентного доходу;
2. Оцінка чутливості вартості інструментів до зміни ставок – для банківської та торгової книги;
3. Аналіз історичних даних про зміну вартості інструментів – для торгової книги.

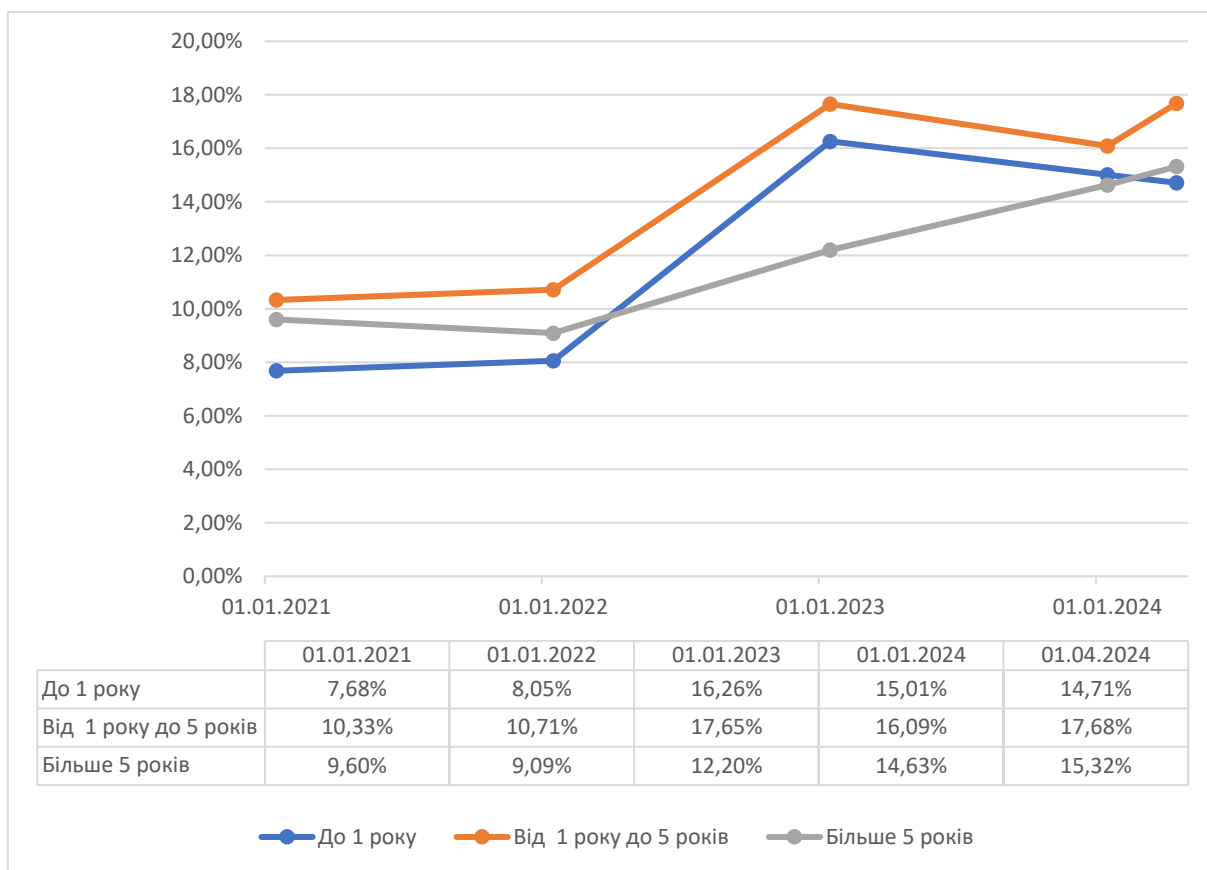

Рисунок 2.12 – Зміна процентної ставки, з поділом кредитів за строками, з 01.01.2021 по 01.04.2024

Джерело: побудовано на даними [49]

Такий ризик актуальний і для довгострокового кредитування, адже на довгий строк, потрібен набагато більший контроль, й аналіз щодо зміни процентних ставок.

Ринковий ризик – за визначенням НБУ, ризик для надходжень і капіталу, який виникає через несприятливі коливання вартості цінних паперів, товарів і курсів валют. За статтею «Оцінка та управління ринковим ризиком комерційного банку» за авторством К.С. Панченко, «Цей ризик впливає з маркет мейкерства, дилінгу, прийняття позицій з боргових та пайових цінних паперів, валют, товарів та похідних інструментів (деривативів)». Також в цій статті визначається що найефективнішим інструментом по управлінню є ліміти, які можна установити на розмір певних операцій й на певні продукти. Якщо розглядати цей ризик з точки довгострокового кредитування, він виражається, в несприятливих

коливань об'єктів кредитування, й можливих збитків, від змін їх цін в довгостроковій перспективі

Валютний ризик – ризик витрат, які з'являються у наслідок зміни курсів іноземних валют. Панченко К.С. визначає такий фактор валютного ризику як, його коливання в різній перспективі:

1. Короткостроковий
2. Місячний
3. Квартальні
4. На більш довгий період[33]

Для довгострокового кредитування важливим є коливання довгостроковій перспективі є важливими коливання на довгий період. В статті зазначається що коливань в такі перспективі залежать «від фундаментальних факторів, що визначають стан національної економіки, основними серед яких є: динаміка обсягу внутрішнього національного продукту, темп інфляції, рівень безробіття, державний бюджетний дефіцит або надлишок[33]».

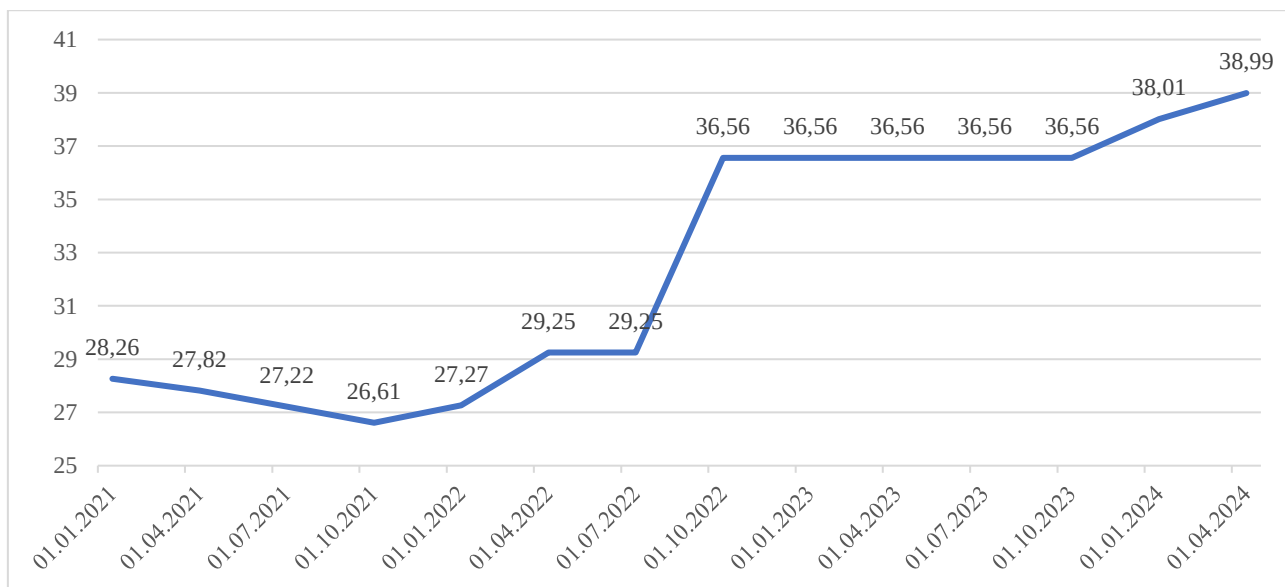

Рисунок 2.13– Зміна курсу долар/гривня, з 1.01.2021 по 01.04.2024

Джерело: дані створено на основі [53]

Як видно з рисунку 2.13 найбільш стабільнішим валютний ризик був у період з 01.10.2022 по 01.10.2023 адже в цей період ставка по долару була фіксована, й його вартість була незмінна. Отже цей ризик базується на

макроекономічних факторах, й потрібно аналізувати ці фактори щоб визначити на скільки вони негативно впливають на довгострокове кредитування.

Операційно-технологічний ризик – базується на збільшенні витрат банку, через здійснення фінансових операцій. Причини появи цього ризику подає Примак Ю. Р. й звучить вона так: «Операційно-технологічний ризик – виникає через недоліки корпоративного управління, системи внутрішнього контролю або неадекватність інформаційних технологій і процесів оброблення інформації з точки зору керованості, універсальності, надійності, контрольованості та безперервності роботи.»[34] Також в статті подаються фактори впливу на операційно-технологічний ризик:

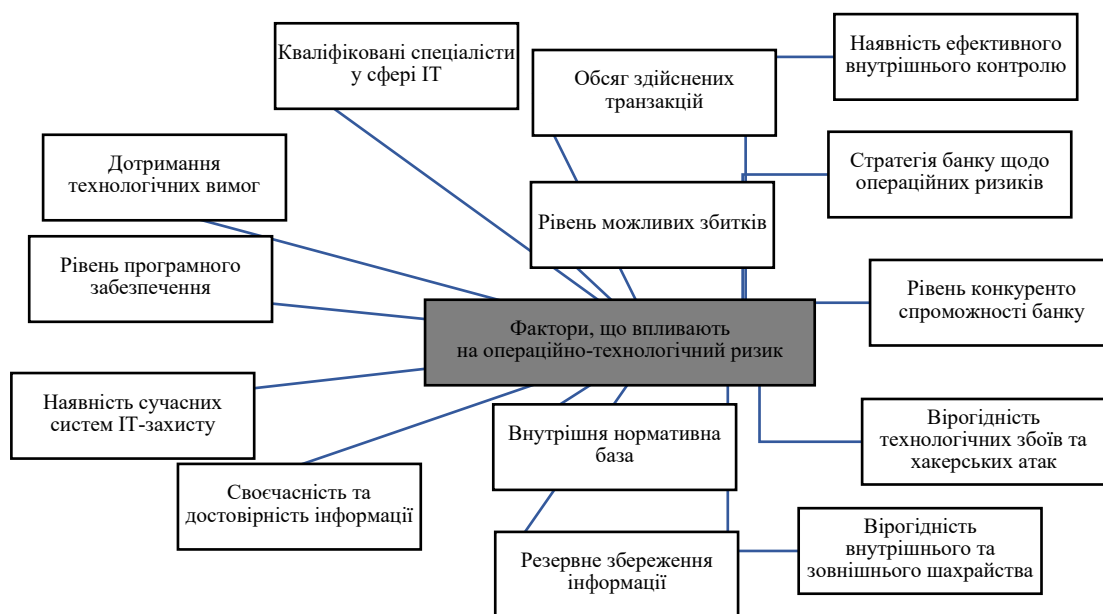

Рисунок 2.14– Фактори впливу на операційно-технологічний ризик.

Джерело: побудовано на даними [34]

Як видно з рисунку 2.14, цей ризик залежить більше від внутрішніх процесів банку, й якості їх виконання. Отже, для довгострокового кредитування, цей ризик виражається в тому як якісно буде підтримуватися обслуговування продукт, в межах існування кредитних відносин між банком, і клієнтом.

Ризик репутації - наявний або потенційний ризик для надходжень та капіталу, який виникає через несприятливе сприйняття іміджу фінансової установи клієнтами, контрагентами, акціонерами (учасниками) або органами

нагляду. Таке визначення дає НБУ [35]. Тобто репутаційний ризик базується на не фінансових факторах. Гарну класифікацію цих факторів подає Христін А.І.

Таблиця 2.11 – Фактори виникнення та посилення репутаційного ризику

ВНУТРІШНІ ФАКТОРИ	ЗОВНІШНІ ФАКТОРИ
Недотримання банком і його персоналом законодавства, установчих і внутрішніх документів банку, правових норм, принципів професійної етики	Виникнення в банку конфлікту інтересів з акціонерами, клієнтами, партнерами, ЗМІ, іншими зацікавленими особами
Недоліки кадрової політики під час підбору та розміщенні кадрів, некомпетентність або безвідповідальні дії персоналу й органів управління; трудові конфлікти	Негативна оцінка діяльності банку, висловлена зовнішніми аудиторськими організаціями, владними або контролюючими органами, впливовими та відомими клієнтами
Внутрішнє шахрайство з боку працівників банку; витік інформації (розголошення комерційної таємниці); свідомі дії співробітників, що підривають репутацію банку (диверсії)	Опублікування негативної інформації про банк у ЗМІ й Інтернеті, критичне обговорення діяльності банку в Інтернет-блогах
Недостатня прозорість діяльності банку	Зниження рейтингів банку рейтинговими агентствами
Неконкурентне та неетичне поведіння банку на ринку банківських послуг	Лідерство або прагнення до лідерства на ринку банківських послуг
Неефективна система відносин зі ЗМІ	Несумлінне (некомерційне) поведіння банків-конкурентів
Невиконання банком договірних зобов'язань перед вкладниками, позичальниками, інвесторами, партнерами	Загальна негативна ситуація (економічна, політична, демографічна, соціальна тощо) у світі, країні, банківській системі
Недоліки в організації системи внутрішнього контролю й управлінні ризиками банку, у тому числі репутаційними	Розпускання помилкових (необґрунтованих) слухів і інформації про діяльність банку, пред'явлення різних претензій і обвинувачень на адресу банку з боку різних груп громадськості
Нездатність банку ефективно здійснювати свою діяльність та якісно надавати послуги своїм клієнтам (неефективний менеджмент)	Суспільна думка про банк
Відсутність роботи над образом банку й контролю над іміджем	Надзвичайна подія, що порушує діяльність банку

Здійснення банком ризикованої ринкової й інвестиційної політики, участь у сумнівних ризикованих альянсах і партнерствах	

Джерело: побудовано на даних [36]

Як видно з даних таблиці репутаційний ризик базується або на тому як відносяться до банку різноманітні групи клієнтів, і пов'язаних з банком організацій, а також на тому як внутрішня організація банку будує ці відносини. Репутаційний ризик безумовно надзвичайно важливий для банку в довгостроковому кредитуванні, адже при негативній репутації, клієнти не будуть мати справу з банком в довгостроковій перспективі, й відповідно брати кредити на довгостроковий період.

Юридичний ризик - це наявний або потенційний ризик для надходжень та капіталу, який виникає через порушення або недотримання банком вимог законів, нормативно-правових актів, угод, прийнятої практики або етичних норм, а також через можливість двозначного їх тлумачення. Таке визначення надається НБУ[35]. Для довгострокового кредитування. Перш за все цей ризик актуальний для банків через їхню співпрацю з великою кількістю клієнтів, й відповідно величезною кількістю документів, які використовуються банком, й законами якими банк регулюється. Для довгострокового кредитування юридичний ризик, буде виступати в вигляді, ризику зміни законодавчих норм, й законів. Тобто банку потрібно більше слідкувати за тим як держава змінює закони щодо банківської діяльності, й те які видаються постанови НБУ.

Стратегічний ризик за класифікацією НБУ це наявний або потенційний ризик для надходжень та капіталу, який виникає через неправильні управлінські рішення, неналежну реалізацію рішень і неадекватне реагування на зміни в бізнес-середовищі[35]. Також подається можливі причини виникнення цього ризику:

1. Стратегічних цілей банку;
2. Бізнес-стратегій, розроблених для досягнення цих цілей;
3. Ресурсів, задіяних для досягнення цих цілей;

4. Якості їх реалізації.

Для довгострокового кредитування цей ризик базується на тому як якісно банком буде оцінено бізнес-план, який буде створювати певний бізнес, для показу на що йому потрібні кошти на довгий період. Тобто чи є ресурси банку на реалізацію певних ідей, чи вписується таке кредитування в бізнес модель банку, зможе та чи інша задумка, принести які певні прибутки, і чи зможе відповідно банк отримати назад витрачені кошти, з відповідними відсотками.

Виходячи з вище написаного можна зробити короткий підсумок. Безпосередньо всі ризики мають вплив на довгострокове кредитування, але все таки деякі ризики мають набагато більший вплив ніж інші, тому приблизна їх градація від найбільш важливого до найменш важливого буде виглядати, на думку автора, виглядатиме так:

1. Кредитний ризик
2. Ризик зміни відсоткової ставки
3. Ризик ліквідності
4. Операційно-технологічний ризик
5. Ринковий ризик
6. Юридичний ризик
7. Валютний ризик
8. Ризик репутації
9. Стратегічний ризик

Разом з цим потрібно розуміти такий розподіл є доволі таки умовним, й не занижує потрібність того чи іншого ризику. Для розуміння якщо надати загальну масу ризиків у 9 балів, то маса першого ризику буде близько 1,15, тим часом як останнього відповідно близько 0,8 – 0,85. Тобто не залежно від важливості фактору, всі вони залишаються доволі таки впливовими.

2.3 Досвід довгострокового кредитування в країнах Європи

Якщо робити висновки із вище сказаного матеріалу, можна зробити висновки що довгострокове кредитування в Україні є під загрозою, й можливостей покращення цього становища доволі таки мало через купу факторів які мають дуже значний вплив, але зменшити його доволі таки важко. Перш за все звичайно таким фактором є війна що відбувається на теренах України. Але й до повномасштабного вторгнення довгострокове кредитування знаходилося в скрутному становищі. Тому потрібно вважаю за потрібне проаналізувати довгострокове кредитування в інших країнах Європи. За приклад візьмемо такі країни як:

1. Польща – як приклад країни яка мала дуже схожі можливості, що й Україна, але набагато більш краще управління й менший рівень корупції дозволили стати членом ЄС, й значно підняти свій рівень життя. Рівень ВВП становить 688 мільярдів доларів, тим часом як України всього 160 мільярдів доларів, за даним Світового банку на 2022 рік.
2. Чеська республіка – країна яка отримала в спадок основні потужності економіки Чехословаччини, після її розпаду. Її ВВП становить 290 мільярдів доларів.
3. Німеччини – як приклад високорозвиненої країни, як маючи значний розрив розвитку між західною і східною частиною країни, є економікою №1 в Європі. Її ВВП становить 4.1 трильйони доларів, тим часом як Франції 2.78 трильйони, а Британії 3.1 трильйони доларів

Почнемо з Польщі і Чехії. Як зазначається у статті «Do European Union Funds Have an Impact on the Volume of Corporate Lending? The Case of the Czech Republic, Slovakia and Poland» за авторством Беати Зофії Філіп'як, Марека Дилевського, Марціна Калиновського, Гжегожа Кшиковського, обидві країни після вступу в ЄС в 2004 році, не мали значного впливу з його сторони на економіку країни, й тільки починаючи з 2007 року починається зростання впливу фондів ЄС на економіку цих країн[37]. Варто уточнити що обидві країни

не входять в євро зону, в них ходить власна національна валюта. Також в статі зазначається що найбільший ріст економіки цих країн припав на 2010-2014 рік. Варто зазначити що в цей період рівень облікової ставки є найменшими:

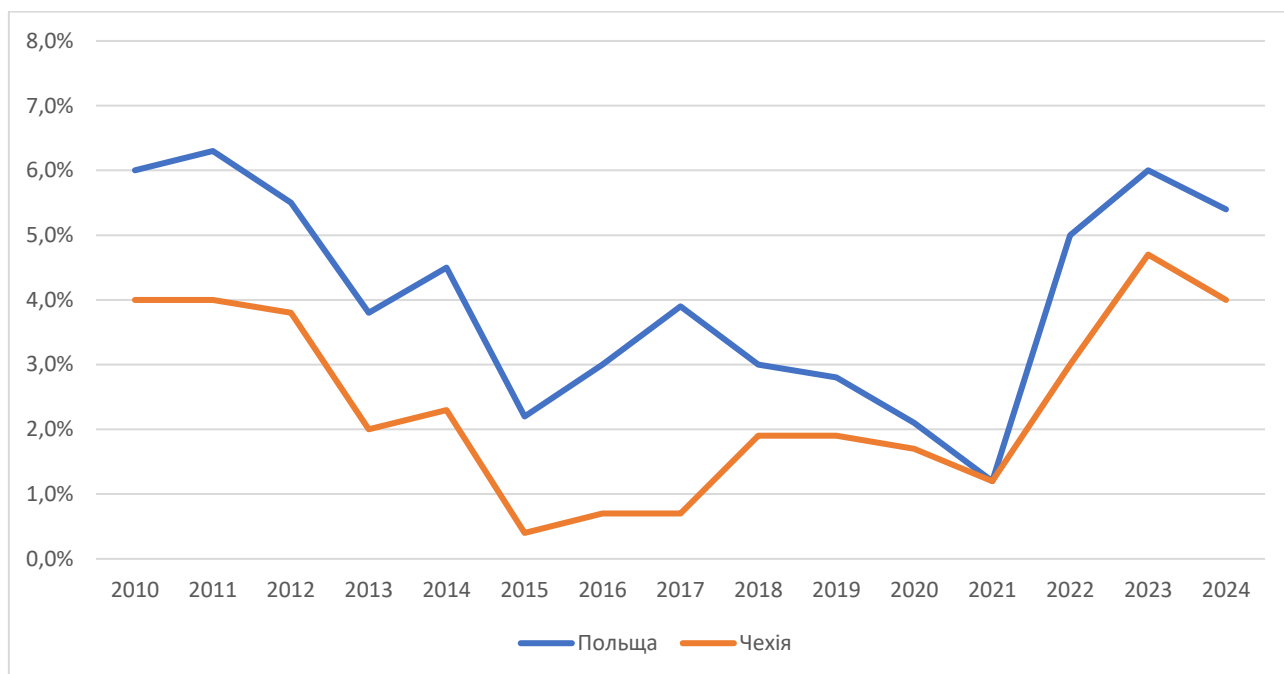

Рисунок 2.15 – Змінна довгострокових процентних ставок в Чехії і Польщі 2010 – 2024 рр.

Джерело: дані створені на основі[37]

Тепер розберемо кожну країну окремо. В статті «Loan versus Bond Financing of Czech Companies and the influence of the Global Recession» за авторством Мачі Ян, Валентова Говоркова Владимира, зазначається цікаве уточнення щодо підприємства Чехії фактично не використовують короткострокове кредитування, а використовують тільки довгострокове кредитування або довгострокові облігації. Також надається зміна кредитування підприємств з 2006 по 2014 роки:

Таблиця 2.12 – Зміна обсягів довгострокового кредитування в Чехії 2006-2014 роки.

Роки	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Обсяг корпоративних кредитів, млн чеських крон	246428.80	285982.30 (+16.0 %)	345126.00 (+20.68%)	360171.50 (+4.36%)	391252.20 (+8.63%)	419058.90 (+7.11%)	424305.60 (+1.25%)	448011.30 (+5.59%)	465603.80 (+3.93%)

Джерело: побудовано на даними [38]

Як видно з таблиці обсяг кредитів які надаються підприємствам Чехії постійно зростала, й в загальному зросла на 88,9%, тобто майже в 2 рази.

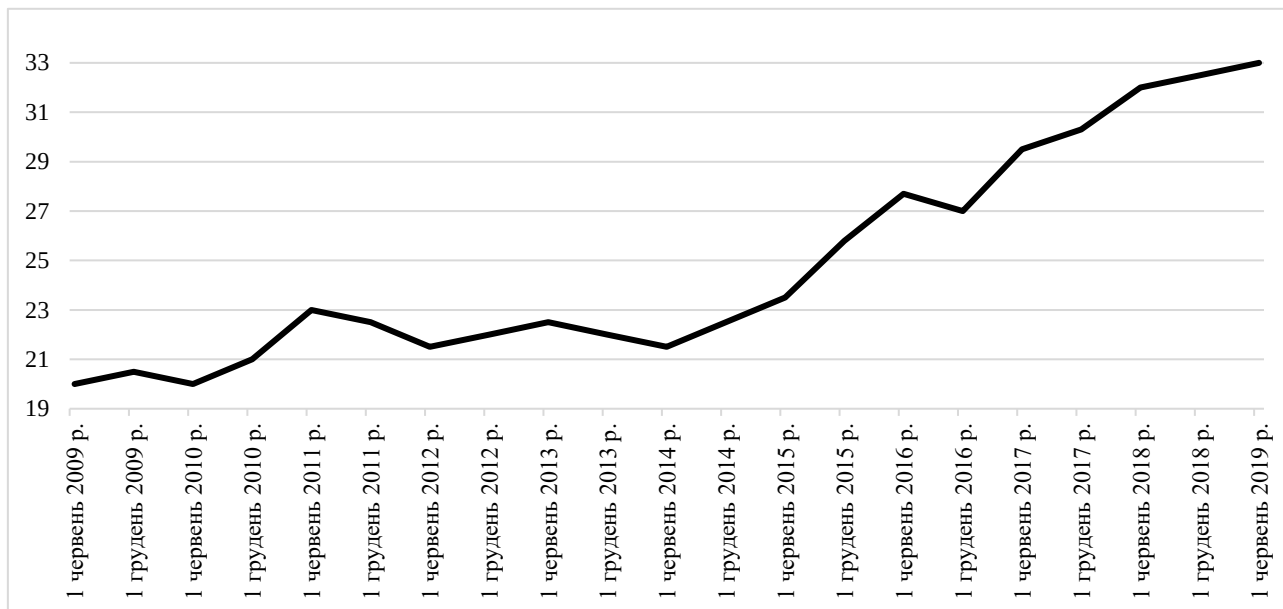

Рисунок 2.16 – Зміна обсягів довгострокового кредитування Чеської республіки, млрд євро

Джерело: дані створенні на основі[37]

Як зазначається в джерелі [37] різке зростання попиту на довгострокове кредитування з 2014 року пояснюється більш ефективною використання коштів з Європейсько фінансової перспективи 2014-2020 років, а також поверненням коштів від фінансової перспективи 2007- 2013 рр., що привело до появи великої кількості вільних коштів в різних підприємствах. Самі по собі фінансова перспектива являє собою бюджетом Європейського союзу, який затверджується на 7 років відразу. Затверджує його Європейський Парламент,

В Польщі існують спеціалізовані іпотечні банки які базуються на видачі іпотечно-земельних кредитів. Крім того стоїть обмеження на на іпотечний кредит, у вигляді 80% від вартості земельної ділянки що надається в заставу. Крім того існують гарантійні фонди які базуються на аграрному секторі економіки.[40] Також довгострокове кредитування використовують для фінансування видатки муніципалітетів, в разі не достатку коштів.[42] У в

порівнянні з Чехією кошти які надає ЄС, набагато швидше і ефективніше, крім того варто зазначити що Польща є країна яка найбільше освоєння коштів в регіоні, із країн ЄС. Так само як і Чехії активне зростання економіки в 2014-2020 році пов'язаний із використанням досвіду по розподілу коштів фінансової перспективи 2007-2013.

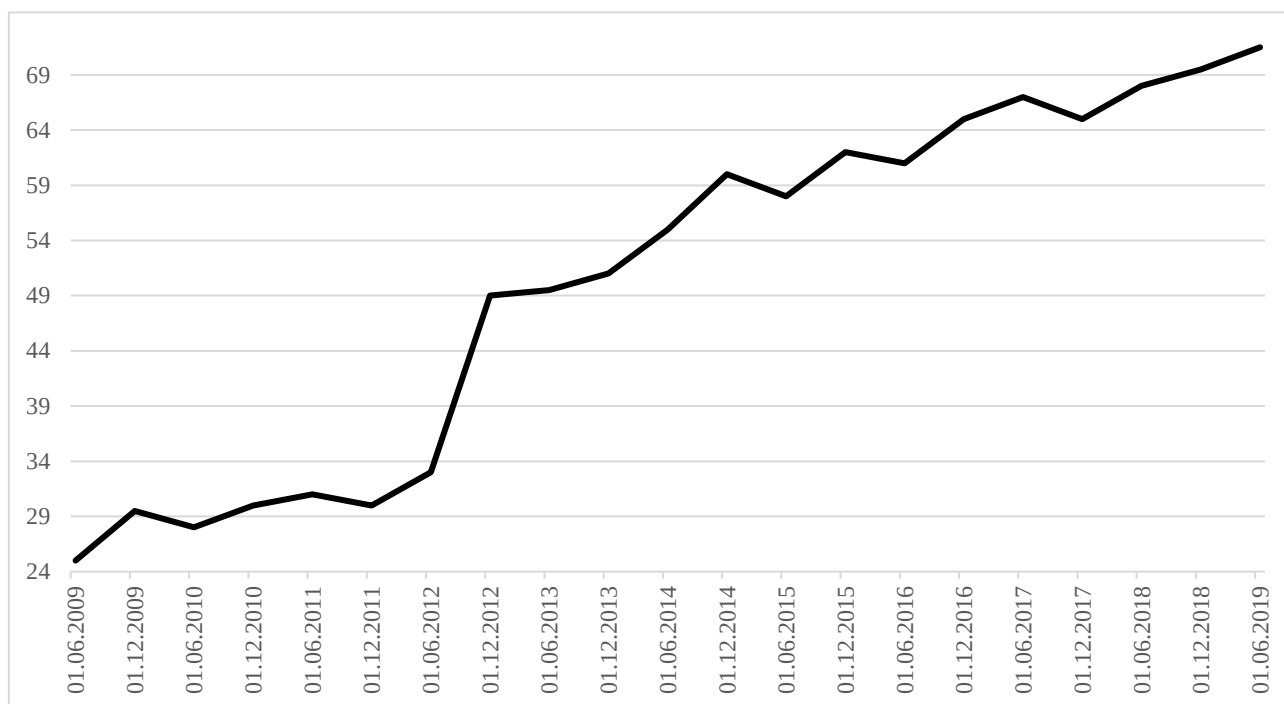

Рисунок 2.17 – Зміна обсягів довгострокового кредитування Польщі, млрд євро

Джерело: дані створенні на основі[37]

Разом з цим в джерелі [43] виділяється такі данні «Середнє значення податкового захисту від сплати відсотків є вищим для підприємств з довгостроковими кредитами. Підприємства з новим довгостроковим кредитом мають дещо нижчий коефіцієнт прогнозування банкрутства. Розподіл динамічної змінної, що відображає самофінансування, характеризується вищою середньою у групі підприємств, які не мають жодного довгострокового кредиту. Середнє значення показника податкового захисту від не платежів є вищим для підприємств, що мають довгостроковий кредит. Розподіл накопиченої рентабельності власного капіталу є відносно постійним у часі, з нижчою середньою у групі підприємств з новим довгостроковим кредитом. Коефіцієнт

структури активів також не сильно змінюється з часом, і середнє значення є вищим для підприємств з новим довгостроковим кредитом.» Тобто підприємства які використовують більше довгострокове кредитування частіше більше не виплачують кредити, чим підприємства які використовують інше кредитування.

В Німецькій економіці довгострокове кредитування займає доволі важливу ланку. В статті «Entwicklung der Unternehmensfinanzierung in Deutschland» зазначається що «Частка довгострокових кредитів становила 34,9% у 1999 році, а потім дещо знизилася до 31,9% ВВП у 2014 році.»[44] Разом з цим малий та середній бізнес доволі таки активно зменшує свою частку довгострокових зобов'язань «з 20% у 2000 році до 17% у 2013 році.»

Таблиця 2.13 – Довгострокове кредитування за секторами економіки, відсотки від загальних активів

	Довгострокове кредитування	
	2000	2013
Великі підприємства		
Переробна промисловість	5,1	11,7
Будівельна галузь	4,5	4,2
Оптова та роздрібна торгівля	7,3	6,7
Нерухомість та житло	50,6	35
Сфера послуг	4,5	3
Малі та середні підприємства		
Переробна промисловість	14,3	11,3
Будівельна галузь	13,5	6,8
Оптова та роздрібна торгівля	13,5	8,5
Нерухомість та житло	48,9	42,6
Послуги у сфері нерухомості	4,5	3

Джерело: побудовано на даними [44]

Як видно з таблиці 2.3.2 довгострокове кредитування займає дуже важливу нішу в кредитуванні підприємств, для купівлі нерухомості, тобто іпотечне кредитування. Але разом з цим доля довгострокових кредитів впала по всіх секторах підприємств. Єдиний сектор економіки який став більш залежний

від довгострокового кредитування це великі підприємства з переробної промисловості.

Як видно з вище наведених матеріалів довгострокове кредитування в країнах Європи дуже різне. В країнах східної Європи довгострокове кредитування доволі активно розвивається. Особливий поштовх для його розвитку дає вступ країн Східної Європи, в ЄС, а також реалізація фінансових програм. Разом з цим в країнах Західної Європи, довгострокове кредитування швидше за все доволі таки повільними темпами, але все таки скорочується, як мінімум така ситуація в Найбільшій економіці Європи – Німеччині. Виходячи з цих даних можна зробити підсумки що довгострокове кредитування знаходиться в критичному стані не через, те що це загальний тренд, а через фактори які впливають на нього із середини країни.

ВИСНОВКИ

Провівши дослідження довгострокового кредитування можна зробити такі висновки, відповідно до того які були поставлені завдання:

1. На сьогоднішній день довгострокове кредитування інструментом реалізації тих ідей клієнтів банку, які потребують вкладень великих сум коштів. Частіше всього через певну нестабільність економічної системи України, населенню важко накопичити значну суму коштів самостійно. Банки в свою чергу надаючи послуги довгострокового кредитування, сподіваються отримати довгострокове джерело отримання доходів.
2. Претендувати на отримання довгострокового кредиту можуть і фізичні, і юридичні особи. І звичайно напрями на які будуть використовуватися отримані кошти, теж відрізняються. Фізичні особи можуть використовувати кошти на: купівлю нерухомості або земельних ділянок для побудови будинку, тобто отримати іпотечний кредит; купівлю автомобіля, тобто автокредитування; Або використати кошти на купівлю чи інших побутових приладів, меблів, тощо, або використовувати на поточні потреби, але повертати кошти впродовж довгого періоду, тобто споживче кредитування. Довгострокове кредитування юридичних осіб, в свою чергу виступає у вигляді інвестиційного кредитування. Тобто фактично це інвестиції банку на умовах довгострокового кредитування.
3. Відповідно до проведеного аналізу різних авторів можна виділити такі групи факторів як: Економічні, Соціально-політичні, Адміністративні. Такий поділ є доволі актуальним на думку автора, адже в них можна виокремити всі можливі фактори впливу. До економічних факторів відносяться такі фактори як – рівень доходів суб'єктів довгострокового кредитування(до суб'єктів варто відносити банки які надають послуги кредитування й клієнта який є отримувачем коштів, тобто позичальником), рівень ВВП, та його зміни, економічний стан суб'єктів довгострокового кредитування, тощо. До

соціально-політичних – Рівень економічного розвитку, зовнішнього середовища економічних суб'єктів довгострокового кредитування, а також політична й соціальна ситуація в ньому. До адміністративних варто відносити всі фактори які пов'язані із державним апаратом, тобто правове регулювання кредитування, а також його можливе стимулювання.

4. На сьогоднішній день довгострокове кредитування знаходиться в дуже скрутному становищі. Через військове вторгнення росії в Україну багато клієнтів перестали виплачувати кредити, і натомість притік нових клієнтів значно скоротився. Також багато клієнтів скасували свої депозити, й забрали їх з банків, тим самим зменшивши суму коштів яку можуть надати в користування банки. Щоб покращити свою ситуацію банки значно підняли відсотки за кредитами. Через це кількість клієнтів що могли взяти довгострокові кредити впали ще більше. Але натомість з'явилися дві державні програми які сильно пом'якшили умови надання цих кредитів - «5-7-9» і «ЄОселя». Ефектом реалізації цих програм стало реальне збільшення коштів наданих в довгострокове використання. Як приклад за 2022 рік обсяги довгострокового кредитування фізичних осіб, зменшилися на 11%, тим часом як на кінець 2023 вже обсяги збільшилися на 7,8%, й становили 51 656 млн грн, в порівнянні з 47 902 млн грн за 2022 рік. А на 01.04.2024, за даними НБУ, обсяги довгострокового кредитування фізичних осіб досягли рівня 55 874 млн грн, при тому що рівень на 01.01.2021, становить 54 495, тобто перевищив довоєнний рівень.
5. Як і будь яке кредитування, довгострокове кредитування підлягає впливу банківських ризиків. Класифікація цих ризиків приблизно така:
  - 5.1. Кредитний ризик
  - 5.2. Ризик зміни відсоткової ставки
  - 5.3. Ризик ліквідності
  - 5.4. Операційно-технологічний ризик
  - 5.5. Ринковий ризик
  - 5.6. Юридичний ризик

5.7.Валютний ризик

5.8.Ризик репутації

5.9.Стратегічний ризик

Ця класифікація йде в порядку, за яким автор вважає, важливості кожного фактору.

6. Проаналізувавши стан довгострокового кредитування в таких країнах як Німеччина, Польща і Чехія, можна зробити що в загальному стан довгострокового кредитування знаходиться в вигідному стані. В Польщі і Чехії цей вид кредитування займає важливу нішу в кредитуванні підприємств, й становить більше 70 млрд євро , й близько 33 млрд євро відповідно, на 01.06.2019. В Німеччині довгострокове кредитування взагалі займає близько 30% від загального ВВП країни, при тому що з 1999 року, його частка постійно знижується. Отже проблеми довгострокового кредитування викликані перш за все внутрішніми факторами впливу, а не загальною тенденцією до погіршення його стану.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України: Про банки і банківську діяльність: за редакцією від 27.04.2024 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14#Text> (дата звернення: 19.05.24)
2. Господарський кодекс України: за редакцією від 08.03.2024 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15> (дата звернення: 20.05.24)
3. Банківська система : підручник / [М. Крупка, Є. Андрущак, Н. Пайтра та ін.] ; за ред. д-ра екон. наук, проф. М. Крупки. 2-ге вид., переробл. і доповн. Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2023. 524 с
4. Гроші. Кредит. Кредитний ринок. Глущенко С.В. К.:НаУКМА, 2015. 204 с.
5. Гроші та кредит: навчальний посібник / Щетинін А. І. Дніпро: Університет митної справи та фінансів, 2019. 163 с. Серія «Бізнес. Економіка. Фінанси».
6. Банківські операції: в схемах, таблицях, коментарях : навч. посібник. / уклад. : О.М. Гладчук, І.Я. Ткачук, В.М. Харабара. Чернівці : Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2020. 208 с.
7. Банківська справа: навчальний посібник / Т.Б. Стечишин, О.Л. Малахов. Тернопіль: ТНЕУ, 2018. 404 с
8. Демківський А.В. Гроші та кредит. 2007 р. URL: <http://www.info-library.com.ua/books-book-152.html> (дата звернення 21.05.2024)
9. Трипольський К.В., Кретов Д.Ю. Особливості сучасного розвитку банківського автокредитування в Україні. *Причорноморські економічні студії*. 2019. Вип. 38-2.
10. Тематичний ресурс Освіта.ua. Особливості банківського кредиту. URL: https://osvita.ua/vnz/reports/econom_pidpr/19050/

- 11.Пантелеєв В.П., Микова М.С. Теоретичні засади банківського інвестиційного кредитування юридичних осіб. *Ефективна економіка*. 2010. № 5.
- 12.Бойко О.А Бурковська А.В. Проблеми довгострокового кредитування населення та шляхи їх вирішення. 2019.
- 13.Трусова Н.В., Радченко Н.Г., Рубцова Н.М. Моделі банківського кредитування підприємств аграрної галузі *Ефективна економіка*. 2021. №4
14. Худолій Л.М. Розвиток альтернативних форм і видів агрокредитування в Україні *Біоекономіка та аграрний бізнес* Том. 11, № 4, 2020
- 15.Кредити, надані депозитними корпораціями (крім Національного банку України) URL: <https://bank.gov.ua/files/3.3-Loans.xlsx> (дата звернення 24.05.2024)
16. Офіційна сторінка Української фінансової житлової компанії URL: <https://ukrfinzhytlo.in.ua/> (дата звернення 24.05.2024)
- 17.Кльоц І. О. Ринок іпотечного кредитування в умовах воєнного стану. *Сталий розвиток економіки*. 2024. № 1 (48),2024 с. 105-111
18. Аврамчук Л.А., Лазебна А.Р. Проблеми та перспективи кредитування малого та середнього бізнесу в Україні *Proceedings of the 14th International Scientific and Practical Conference «Science and Practice: Implementation to Modern Society»* Квітень 26-28, 2023
- 19.Офіційна сторінка Фонду розвитку підприємництва URL: <https://bdf.gov.ua/> (дата звернення 24.05.2024)
- 20.Сторінка Opendatabot. URL: https://opendatabot.ua/?utm_source=google&utm_medium=cpc&utm_campaign=google-search-brand&utm_term=%D0%BE%D0%BF%D0%B5%D0%BD%D0%B4%D0%B0%D1%82%D0%B0%D0%B1%D0%BE%D1%82&gad_source=1&gclid=Cj0KCQjwpNuyBhCuARIsANJqL9NcFwESpX1HILTZyQYF-

- [s9CuiSIVZVRMWK0D7fMcvZoLwWkz1xDn9EaAsPREALw_wcB](https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Protsentnyy_ryzyk_banku_19-05-2024.pdf) (дата звернення 24.05.2024)
21. Офіційна сторінка НБУ. URL: <https://bank.gov.ua/> (дата звернення 24.05.2024)
22. Основні підходи до визначення та класифікації банківських ризиків URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5047> (дата звернення 21.05.2024)
23. Фінансовий менеджмент у банку: Підручник / Л. О. Примостка. – 3-тє вид., доп. і перероб. - К.: КНЕУ, 2012. — 338 с.
24. Момот Л., Скопич Ю. Проблеми довгострокового кредитування та шляхи їх вирішення *Збірник наукових праць ЧДТУ* Випуск 39 Частина I
25. Гладинець Н.Ю, Хланта С.П. Кредитний ризик комерційних банків та методи його мінімізації *Економіка і суспільство* Випуск №13 2017
26. Рівень непрацюючих кредитів (NPL). URL: <https://bank.gov.ua/ua/stability/npl#1243-za-obsyagom-nepratsyuyuchyh-kredytiv-npl> (дата звернення 24.05.2024)
27. Середня заробітна плата за даними ПФУ. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/labour/salary/average/pfu/> (дата звернення 24.05.2024)
28. Динаміка цін на нерухомість. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/index/houseprice/> (дата звернення 24.05.2024)
29. Індекс інфляції в Україні 2024. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/index/inflation/> (дата звернення 24.05.2024)
30. Серпенінова Ю. С. Ризик ліквідності в загальній системі банківських ризиків / Серпенінова Ю. С. // Держава та регіони. 2008. № 6. С. 210-215.
31. Процентний ризик банку. URL: https://www.google.com/url?sa=t&source=web&rct=j&opi=89978449&url=https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Protsentnyy_ryzyk_banku_19-05-2024.pdf

[2023.pdf%3Fv%3D7&ved=2ahUKEwiUoIfLoKaGAxUpBdsEHfiED-sQFnoECBQQAQ&usg=AOvVaw0MIHUYLf6wwZEtKXa9Qnvd](https://www.ecb.europa.eu/press/pr/2023/pdf%3Fv%3D7&ved=2ahUKEwiUoIfLoKaGAxUpBdsEHfiED-sQFnoECBQQAQ&usg=AOvVaw0MIHUYLf6wwZEtKXa9Qnvd)

32. Панченко К.С. Оцінка та управління ринковим ризиком комерційного банку *Інвестиції: практика та досвід* №5/2018
33. Панченко К.С. Стратегії управління валютним ризиком комерційного банку *Інвестиції: практика та досвід* №12/2018
34. Примак Ю.Р. Операційно-технологічний ризик і його вплив на фінансовий стан сучасної банківської установи *Бізнесінформ* №6 2018
35. Методичні вказівки з інспектування банків "Система оцінки ризиків"
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0104500-04#Text>
36. Христін А.І. Сутність та чинники виникнення репутаційного ризику банків *Міжнародні економічні відносини та світове господарство* Випуск 8, частина 2 2016
37. Filipiak B. Z., Dylewski M., Kalinowski M., Krzykowski G. Do European Union Funds Have an Impact on the Volume of Corporate Lending The Case of the Czech Republic, Slovakia and Poland *European Research Studies Journal* Volume XXIII, Issue 2, 2020
38. Eurostat URL:
https://www.ecb.europa.eu/stats/financial_markets_and_interest_rates/long_term_interest_rates/html/index.en.html (дата звернення 25.05.2024)
39. Mačí J., Valentová Hovorková Vladimíra, Loan versus Bond Financing of Czech Companies and the influence of the Global Recession *Journal of Competitiveness* Vol. 9, Issue 1, pp. 72 - 88, march 2017
40. Гринчук С.В. Зарубіжний досвід функціонування системи земельно-іпотечного кредитування та можливість його застосування в Україні *Ефективна економіка* №5, 2013. URL:
<http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2041>
41. Сич О.А., Беркацький Б.Л., Климчук О.Р. Аналіз кредитування бізнесу в Україні та Польщі «*Молодий вчений*» • № 10 (74) • жовтень, 2019 р

42. Pomorska A., Nowe źródła dochodów budżetów lokalnych w Polsce *Roczniki nauk prawnych* Tom VIII – 1998
43. Białek-Jaworska A., Nehrebecka N. The role of bank credit in business financing in Poland *Working Papers* No. 3/2016 (194)
44. Bendel D., Demary M., Voigtländer M., Entwicklung der Unternehmensfinanzierung in Deutschland *IW-Trends - Vierteljahresschrift zur empirischen Wirtschaftsforschung*, ISSN 1864-810X, Institut der deutschen Wirtschaft (IW), Köln, Vol. 43, Iss. 1, pp. 37-54,
45. Joseph A. Schumpeter. *The Theory of Economic Development*. 1911
46. Балаєнт Г.Р. Кредитування інвестиційних процесів в умовах становлення і розвитку ринкових відносин: Автореферат дисертації на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: 08.04.01 / Тернопільський державний економічний університет. Тернопіль, 2006. 19 с
47. Попова Н.В. Банківське інвестиційне кредитування: стан і перспективи розвитку: Автореферат дисертації на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: 08.04.01 / Тернопільська академія народного господарства. Тернопіль, 2004. 22 с.
48. Майорова Т.В. Довгострокове кредитування інвестиційних проектів // *Фінанси України*. 1997. №5. С. 48-51
49. Статистика фінансового сектору від НБУ. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-financial>
50. Глущенко С.В., Шпортюк В.Г. Фактори попиту на банківські кредити в Україні: моделювання та оцінка *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії і практики* 2021 №1 (36)
51. Богрінцева Л.М., Козій Н.С. Роль та вплив інституційних факторів на розвиток кредитного ринку в Україні: аналіз, виклики та перспективи *Економіка та суспільство* Випуск №54 2023
52. Рисін М.В. Класифікація факторів, що впливають на поведінку суб'єктів довгострокового кредитування *Проблеми і перспективи розвитку*

банківської системи України: зб. наук праць. – Суми: УАБС НБУ, 2007. – Т.22

53. Архів валютних курсів UPL:
<https://index.minfin.com.ua/ua/exchange/archive/nbu/curr/2023-10-02/>
54. Мецгер Є.В. «єОселя» драйвер розвитку ринку іпотечного кредитування в Україні *Сучасні гроші, банківські послуги та фінансові інновації в умовах інтеграції України в ЄС. Матеріали VI Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції студентів, аспірантів, молодих вчених і провідних фахівців. Київ, 16 квітня 2024 р. [Електронне видання]: — Дніпро: Середняк Т. К., 2024, — 376 с.*
55. Постанова Правління НБУ: Про затвердження Положення про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями: за редакцією від 24.05.2024 URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0351500-16#Text>
56. Довгань Ж.М. Виклики банків в Умовах пандемії COVID-19 *інноваційна економіка – 7-8'2020 [85]*
57. Шептуха О.М., Мельник К.В. Управління кредитним ризиком ПАТ «КБ «ПРИВАТБАНК» *Східна Європа: економіка, бізнес та управління Випуск 6 (23) 2019*
58. Марків Г. Виклики війни фінансовій системі України *Актуальні проблеми сучасного бізнесу: обліково-фінансовий та управлінський аспекти: матеріали V Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, 22-23 березня 2023 р. Ч. 1. Львів: ЛНУП, 2023. 462 с.*
59. Баранова В. В., Кушнір С.О. Аналіз банківського кредитування за державними програмами «єОселя» та «доступні кредити 5-7-9%» в умовах війни. *Наукові інновації та передові технології №12(26) 2023*